

Paracelsus:

"A szeretet a legjobb gyógyszer"

V.

A SZERETET



Nővérek továbbképzése Csongrád megyében

Szeged — Hódmezővásárhely

1994

Szenti Tibor:

**V.
A SZERETET**

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Nővérek továbbképzése Csongrád megyében

Szeged — Hódmezővásárhely

1994

Lektorálta:

Dr. Havas Péter, az ELTE BTK Társadalompszichológiai Tanszék adjunktusa

Szerkesztette:

Földesi Ferenc

A sorozat gondozója:

Dr. Gulácsy Éva pedagógus-pszichológus Cs. M. ÁNTSZ, Szeged

Kiadja:

az Erzsébet Kórház, Hódmezővásárhely, az "Életünkért, Egészségünkért,
Hódmezővásárhely Lakosságáért Alapítvány" és az Állami Tisztiorvosi Szolgálat
Csongrád Megyei Intézete (Szeged) támogatásával, 1994-ben.

© Szentí Tibor

ISBN 963 02 9659 4

Példányszám: 3000

Terjedelem: 4 (A5 ív)

Fényszedés: **ERZSÉBET** — Pozsár Ildikó és Putnoki Renáta

Nyomdai munkálatok: az önkormányzat VERZÁL nyomdájában,
Hódmezővásárhelyen készültek.

A fényképfelvételeket - a 16. számú kivételével - a kötet szerzője készítette 1993-
ban, illetve a kórházi felvételeket 1994-ben, a hódmezővásárhelyi Erzsébet
Kórházban, az érintettek közlési hozzájárulásával.

A borítón: Fölkné Csuka Klára rajza látható

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Mi a szeretet?	5
1.2.	A szeretet dícsérete és elemzése	13
2.	A szeretet "típusai"	16
2.1.	Az Isten szeretete	17
2.2.	Az anyai szeretet	20
2.2.1.	Az anyai szeretet kialakulása	26
2.2.2.	Az anyai szeretet hiánya	33
2.3.	Az apai szeretet	39
2.4.	Az önszeretet	41
2.5.	A felebaráti szeretet	43
2.6.	Körünk Prometheusai: az ápolók — A beteg ember szeretete	46
2.7.	A gyógyíthatatlan beteg és a haldokló szeretete	53
2.8.	A szeretet és a gyász	58
2.9.	A házastársi szeretet	59
2.10.	A család szeretete	60
2.11.	A társadalom szeretete	61
3.	A szeretet, mint szükséglet	63
4.	A szeretet hiánya	65
4.1.	Szeretetéhség	68
5.	Vallomások a szeretetről	70
5.1.	Végzett nővérek vallomásai	70
5.2.	Kisnővérek vallomásai	75
5.2.1.	Az 1990—91-es évfolyam "A" osztálya	75
5.2.2.	Az 1992—93-as évfolyam "A" osztálya	77
5.2.3.	Az 1993—94-es évfolyam "A" osztálya	78
5.3.	Gondolatok a nővérek vallomásairól	81
	Irodalom	83

1. MI A SZERETET?

Arra a kérdésre, hogy "mi a szeretet?", könyvtárnyi szakirodalom áttanulmányozása után sem tudunk pontos és kielégítő választ adni. Ahány tudomány foglalkozik vele, annyi meghatározást találunk róla. Ha az egyes embereket kérdezzük, néhány közös vonásban megegyeznek ugyan, de mindenki másként jellemzi. A nyelvészek, mint *érzést* határozták meg, de ha a filozófia, a teológia vagy a természettudományok valamelyik ágát vallatjuk a kérdésünkre adható feleletért, az eredmény elbizonytalanít bennünket, hogy valóban érzés-e a szeretet vagy több annál, illetve más. Mentálhigiénés sorozatunk egyik legnehezebb feladata, hogy mindenki számára elfogadható választ adjunk. Ez lehetetlen is, helyette inkább néhány elfogadott magyarázatot mutatunk be. A magyar nyelv értelmező szótára így ír a szeretetről: "Valamely személy, dolog vonzó tulajdonságainak felismeréséből vagy természetes kapcsolatokból eredő *érzés*, amely ragaszkodásban, gyöngédségben, a másik javának őszinte kívánásában és a saját érdekeinek a másikéval való azonosításában, ill. neki való alárendelésében nyilvánul meg[...]"

A kereszténység tanítása szerint Istennek az emberiség iránti állandó, tevékeny és hathatós jóakarata, amely főképpen a teremtésben, a gondviselésben és a megváltásban nyilvánul(t) meg."¹

M. Ben-Menachem a szeretetet szintén érzésnek tartja, illetve *megtanulható viselkedésnek*. Erről így fogalmazott:

"Van egy érzés — nehéz ezt szavakban visszaadni —, egy melegség a szív körül, egy izgalmas lüktetés, néhány könnycsepp, a szeretet mindennapi, testi és lelki megnyilvánulásai. De hát ezek is mind tanultak, mint minden más viselkedés az emberben."²

¹ A magyar nyelv értelmező szótára. 1966. 6:229.

² M. Ben-Menachem. 1991. 45.

Bálint Alice megfogalmazását olvasva rögtön láthatjuk, hogy a szeretet sokkal bonyolultabb *lélektani jelenség*, minthogy néhány mondatban meg lehetne határozni. Részlet vonatkozó írásából:

"A társadalom szempontját véve alapul az eddig leírt primitív szeretésmód szövege ez lehetne: »jól akarom magamat érezni«, vagy (valamivel fejlettebb fokon) »azt akarom, hogy szeressenek.«

Az, amit a külvilág is szeretetnek ismer el, így hangzik: »szeretlek, azt akarom, hogy jól érezzed magad«. Az előbbi csak kapni akar, az utóbbi adni is tud. Tehát szeretni — szociális értelemben — jelenti egyrészt tudomásulvételét annak, hogy szeretetünk tárgya nem azonos önmagunkkal, másrészt azt a képességet, hogy barátságos érzéseinket fenntartsuk akkor is, amikor a kielégülés szünetel. Mindkét követelmény teljesítése, csak a valóságérzék bizonyos fejlettségi fokán lehetséges."³

D. Wright (1971) szerint: "A szeretet a másokba való befektetés egy fajtája, amely azok sorsát a miénkhez köti, és problémáinkat a sajátunkénál is fontosabbakká teheti számunkra." Ranschburg Jenő így folytatta a gondolatot: "A szeretet tehát aggodalom, ha az, akit szeretünk bajban van; harag ha azt, akit szeretünk, méltánytalanság éri; boldogság, ha az, akit szeretünk, örül."⁴

Ott kezdődik a gondunk, hogy ha a szeretet valóban érzés, akkor ennek vonatkoznia kell valamennyi "érző" állatra is, különösen a fejlett négylábúakra, elsősorban a *szubhumán főemlősökre* és az emberrel szoros kapcsolatban élő egyes háziállatokra. Csakhogy az emberszeretet egyedülálló és a Homo sapiensre jellemző! Az állat lehet hűséges, ragaszkodó, kötődik hozzánk stb. Testmozdulatával törleszkedő, símogatásra váró; sőt szeretetreméltó is, de úgy nem tud viszont szeretni, ahogy ezt egy másik embertársunktól elvárjuk.

³ Bálint A. 1993. 36.

⁴ Ranschburg J. 1984. 57.

A kérdés egyik világhírű szakértője, Erick Fromm sem érzésként jellemzi a szeretetet. Könyvében így írt: "[...]a szeretet nem érzelem, amelyben akárki könnyűszerrel elmerülhet, függetlenül attól, hogy milyen fokáig jutott el az érettségnek."⁵

Jankovich István azt írta, hogy a szeretet egyik legrégebbi meghatározása Polinéziából származik: "Az egyetlen életelv a SZERETET, vagyis az ember önmagán és embertársain segítsen, csak jót kívánjon, örömet szerezzen, ne tegyen kárt sem önmagának, sem embertársainak."⁶ Ezek után Jankovich maga is próbál feleletet adni: "Mi is voltaképpen a szeretet? A szeretetet nemigen definiálhatjuk, teljességében agyunkkal sem foghatjuk fel, bár számomra ez a legegyszerűbb valóság és a legalapvetőbb erő. Ezért érthető módon magáról a szeretetről nem lehet sokat írni — a szeretet egyszerűen maga a SZERETET."⁷

A természettudományok a szeretetet, mint *sugárzó energiát, erőt* ismerik el. Amikor valaki a szeretet *állapotában* van, biológiai tevékenység zajlik benne. Ennek során a központi idegrendszer ingerületbe kerül. A szimpatikus idegrendszer elkezd dolgozni és jelzésére az akaratunktól függetlenül működő vagy paraszimpatikus idegrendszer is ingerületbe kerül. Ezek együttes hatására nullára csökken az ártó szándékú agresszió, kialszik az ellenszenv, a gyűlölet és a bosszúvágy. Hasonlóan a szerelemnél ismert külső megnyilvánulásokhoz, az arc — ritkábban a nyak és mell is — kipirul, a szívritmus, keringés fokozódik, sőt szabálytalanná is válhat. Jól fejezi ki ezt az állapotot az a jellemző mondásunk, hogy "még a lélegzete is elállt". A kipirulással, a bőrfelszínen futó érhálózat vérrel való telítettségével együtt, mérhetően emelkedik a bőrhőmérséklet is. Tehát ha egy ember "szerető állapotban" van, ezt a lelki változást fizikailag is észlelhetjük, rögzíthetjük.

⁵ E. Fromm. 1984. 7.

⁶ Jankovich I. 1992. 99.

⁷ Jankovich I. 1992. 98.

Az állat és az ember *érzelme* között ott van az újabb minőségi különbség, hogy az állat a hűségét, ragaszkodását nem tudja szabályozni, megtanulni és fejleszteni, mint az ember. Ugyanakkor az ember, ha szeret, energiát ad át és ezt ember, állat egyaránt érzékelni tudja, szinte "melegíti, elteti" vele.

E. Fromm a szeretetet szintén erőként fogta föl. Így fogalmazott: "[...] az érett szeretet olyan egyesülés, amelynek során az ember megőrzi integritását, egyéniségét. A szeretet tevékeny erő az emberben; olyan erő, amely áttöri az embert embertársaitól elválasztó falat, amely egyesíti őt másokkal; a szeretet legyőzti vele az elszigeteltség és elkülönültség érzését, de lehetővé teszi, hogy azonos maradjon önmagával, megőrizze integritását. A szeretetben megvalósul az a paradoxon, hogy két élőlény eggyé válik, és mégis megmarad kettőnek."⁸

Jankovich szerint is "A szeretet egyszerű, természetes és lehegerlő. Ő az összes létező erők leghatalmasabbika. A szeretet a teremtés alapelve."⁹

Itt föltétlenül tisztázzuk, hogy az erő és az energia nem azonos, szó sincs arról, hogy e két fogalmat össze kívánnánk mosni. Mivel viszont nem fizikai tétel megfogalmazását végezzük, ezeket el sem választhatjuk egymástól. Ahhoz ugyanis, hogy a lélekben erő legyen a szeretethez, energiára van szüksége. Jankovich István Pál apostol és Szent Ferenc fennmaradt írásaira hivatkozva, így fogalmazott:

"Valamennyien sugárzó erőnek látják és láttatják a szeretetet, amelynek legfőbb tulajdonsága: minden önzésen felülemelkedik, feltétel nélkül. Akkor szeretünk helyesen, ha nem várunk ellenszolgáltatást érte. Kérdezzük csak meg önmagunktól: tudunk-e így szeretni? Szerettük-e így valaha is Istent, önmagunkat vagy egy embertársunkat?"¹⁰

Az 1119—1190(?) között élt perzsa költő, Ferid Ed Din Attar a szeretetet egyenesen a "tűz"-höz hasonlította, és tudjuk, hogy a tűzben hőenergia szabadul

⁸ E. Fromm. 1984. 31-32.

⁹ Jankovich I. 1992. 98.

¹⁰ Jankovich I. 1992. 100.

föl. Így van ez akkor is, ha a kohó maga az emberi lélek és benne a szeretet lángol. Idézzük:

"Ahhoz, hogy belépünk a szeretet völgyébe, előbb át kell esni a szent tűz keresztségén. Sőt egész lényünkkel tűzzé kell válnunk, másképp ott meg nem élhetünk. Aki igazán szeret, az hasonló a tűzhöz, lángol, tekintete tüzes, és lobogó kedélyű, mint a tűz.

Aki szeret, annak ne legyenek kibúvói. Késznek kell lennie, hogy lángba borítson világokat. Nem lehet sem hívő, sem hitetlen, sem kétkedő, sem bizakodó. Ezen az úton nincs különbség jó és rossz között. A szeretet nem ismer sem jót, sem rosszat.

Ebben a völgyben a szeretet tűz, s ennek a tűznek az értelem a füstje. Ha jó a szeretet, gyorsan elszáll az értelem, és léggé válik. Mert az értelem nem lakhatik együtt a tomboló szeretettel, a szeretetnek semmi köze sincs az értelemhez.

Ha csak egy pillanatra is beláthatnál a láthatatlan világba, megismernéd a titokzatos szeretetnek forrását, melyet néked itt, íme, meghírdetek. A szeretet léte — levél levél után az ágról — lepereg magának a mámoros szeretetnek viharában."¹¹

Mindehhez hozzátehetjük: a szeretet a *lélek tápláléka*, amely nélkül nincs sem értelmes, sem érzelmes emberi élet. Mert bár igaz, hogy a szeretetnek nem föltétlenül szükséges az értelem, - - század végén mégis úgy fogalmazhatunk, hogy az *asszertív típusú, öntudó bredt* ember esetében nem árt, ha van! A szeretet magában hordozza a szeretet tárgyához való *ragaszkodást, vonzódást* és a *rokonszenvet*. Ha szerettek, ez az érzés több *érzelmet indukál*, vagy úgy is fogalmazhatunk, hogy a szeretet másodlagosan e felsorolt érzelmeket kelti bennünk életre.

¹¹ A szeretet breviáriuma. 1991. 55.

"A szeretet *tevékenység* — írta E. Fromm —, nem passzív érzelem; nem beleesünk, hanem helytállunk benne. Legáltalánosabban úgy írhatjuk le a szeretet cselekvő jellegét, hogy szeretni elsősorban annyi, mint adni, nem pedig kapni."¹²

A szeretet: *érték*, tehát *minőség*. Nélküle az ember értéktelen. Hasonló a robothoz, amely fontos és hasznos feladatokat elvégez, de szeretni nem tud, ezért akármilyen különleges programot is tud végrehajtani, mindig gép marad. A szeretet mint érték lehet gyengéd, önzetlen, viharos, jóakaratú, bennsőséges, tiszta stb. Formálódhat rajongássá vagy imádattá, de ezek csak a tűz hevességét, az *energia* felszabadulásának fokát és nem a *minőségét* adják.

A szeretet *eszmény*, amely hajtórugó, ha birtokomban van. Milliók vágyanak rá, kergetik és igyekeznek megszerezni. Fontosabb, mint a vagyon, de mindkettő megsemmisülhet: az egyik eléghet, elfogyhat, a másik kiéghet, megszűnhet. Ezért óvnia kell annak, aki megszerezte!

A szeretet *erény*, amely hozzátartozik az ember jelleméhez. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az embert a szeretete méri meg és "osztályozza". A szeretet része a *béke*. Ha szívemben nem honol béke, nincs benne szeretet sem. A szeretet mindig a háború és a háborúskodás, az értetlenség ellen munkál.

A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnázium igazgatói szobájában egy fali táblán nagy betűkkel ez olvasható:

"Szeretettel

és

szigorral!"

A nevelői hitvallásnak számító komoly mondat jelzi, hogy a szeretet nem valamilyen lágy, könyörületes, olvadékony "lelki-massza", amelybe bele lehet ragadni, mert mint a "langyos fürdő", épp úgy válhat kártékonyá. A szigor nem zsarnokság! A szigorral szeretés a másik ember épülését szolgálja. Azt, *hogyan* szeretetünk egyben igazságosztásunk is. Nem azt szeretjük valakiben, ami önmaga,

¹² E. Fromm. 1984. 33.

vagy társai ellen munkál benne, hanem azt, ami egyetemes értéként jelentkezik. Így születik meg a "szigorú szeretet" fogalma.

"A szeretet megnyilatkozásai: a békevágý és békeszeretet, humanizmus és szolidaritás, szánalom és részvét. A szeretet azonban több, nagyobb, egyetemesebb mindezeknél."¹³ Ha szeretek, *nem feladatam az ítékezés, de kötelességem és belső szükségiletem a segítség.*

A szeretet nem más, mint a bennem lévő *élő ember*. Ha nincs bennem szeretet, az *ember hiányzik belőlem*, és nem vagyok más, mint egy anyagcserét folytató élőlény, vagy szüntelen dolgozó biokémiai erőmű.

"*Csak egy szükséges* — tanítja az Evangélium. Szent Ágoston azt az egy szükségletet merészen egy mondatba foglalja: Szeress, és tégy, amit akarsz! [...] ez a rövid mondat az örök ember egyik legörökebb és legegyetemesebb érzésének ad hangot. Olyan hang ez, amelyre az embermilliók és az évezredek visszhangja felel."¹⁴

Szent Ágoston (354—430) latin író gondolata: "A szeretet: *gazdagodás*. Azt hiszed talán, Istennek használ az, ha szereted? Ő gazdagszik abból, ha szereted?, és ha nem szereted, szegényebb lesz tőle? Nos, amidőn szeretsz, *te gazdagodol*, te haladsz: oda jutsz, ahol többé el nem veshetsz, el nem pusztulhatsz."¹⁵

E. Fromm szerint: "A szeretet elsősorban nem egy meghatározott személyhez fűződő viszony; a szeretet *magatartás*, a *jellem beállítottsága*, amely meghatározza az illető személy viszonyulását, nem a szeretet egy bizonyos »tárgyához«, hanem a világ egészéhez[...] Ha igazán szeretek egy embert, akkor minden embert szeretek, szeretem a világot, szeretem az életet. Ha azt tudom mondani valakinek, hogy »szeretlek«, tudnom kell azt is mondani: »Szeretek

¹³ A szeretet breviáriuma. 1991. 12.

¹⁴ A szeretet breviáriuma. 1991. 9.

¹⁵ A szeretet breviáriuma. 1991. 116.

benned mindenkit, szeretem rajtad keresztül a világot, szeretem benned önmagam is.«¹⁶

A szeretet *bizalom* és *hit*, mert "Szeretni annyi, mint feltétel nélkül rábízni magunkat valakire, teljesen odaadni magunkat abban a reményben, hogy szeretetünk majd szeretetet hoz létre a szeretett személyben is. A szeretet hitből származó cselekedet, és akiben kevés a hit, abban kevés a szeretet is."¹⁷ Számunkra azért is meggyőzőek E. Fromm ezen gondolatai, mivel marxi, materialista beállítottsága ellenére megerősíti az ember (nem Istenhez fűződő) hitének fontosságát; más kérdés, hogy a teológia szerint az ember hite nem lehetséges istenhít nélkül!

A szeretet E. Fromm szerint *szükséglet* is. Így írt erről: "[...]a szeretetről beszélni azon egyszerű oknál fogva nem »prédikálás«, mert azt jelenti, hogy minden emberi lény végső és valódi szükségletéről beszélünk. Ha ez a szükséglet elhomályosult, az nem jelenti azt, hogy nem létezik."¹⁸

A szeretet *művészet*, a művészetek egyik ága, éppen ezért a bennünk lévő, a szeretet iránt fogékony tehetség határozza meg. "Művészet-e a szeretet? — teszi föl a kérdést E. Fromm. — Ha igen, akkor tudást és erőfeszítést igényel" — válaszolta.¹⁹ A művészethez, az alkotáshoz *termékeny állapotra* van szükségünk. "A szeretet képessége megköveteli az intenzitás, az ébrenlét, a felfokozott elevenség állapotát, amelyet nem eredményezhet más, csak a termékeny és tevékeny beállítottság számos egyéb életszférában. Aki nem termékeny egyéb területeken, az a szeretetben sem termékeny."²⁰

¹⁶ E. Fromm. 1984. 60-61.

¹⁷ E. Fromm. 1984. 153.

¹⁸ E. Fromm. 1984. 160.

¹⁹ E. Fromm. 1984. 9.

²⁰ E. Fromm. 1984. 155.

Ha a szeretetről írunk, beszélünk vagy gondolkodunk, "[...]valamennyiünkben egyetlen Dallam szól: a Mindenséget alkotó és fenntartó Örök Szeretet dallama — és egy hangszeren: az örök Emberi Szíven át."²¹

Az ember művészetében a zene a szeretet. Például J. S. Bach: H-moll Miséje maga a szeretet. Ha hallgatjuk, sugárzik felénk. Bach dinamizmusa és lírája egyszerre árad és hat. Zenében ő a VAN, aki betölti és áthidalja a lelkeket.

A szeretet művészetéhez gyakorlatra van szükségünk, csak így sajátíthatjuk el. E. Fromm írta: "Először is a művészet gyakorlásához szükség van fegyelemre." De fontos a koncentráció és a türelem is, hogy "[...]a mesteri tudás megszerzése mindennél előbbrevaló gond legyen."²² A szeretet művészetének gyakorlásához szükséges a narcizmus viszonylagos hiánya, a kifejlett alázat, a tárgyilagosság és az értelem.²³ Továbbá, "A szeretet művészetének gyakorlatához szükség van a hit gyakorlására."²⁴ E. Fromm szerint a hit lehet *racionális és irracionális*, de a gyakorlatához bátorságra van szükségünk. Nem kétséges tehát, hogy szeretni nem is olyan könnyű, sok feltételt kell érte teljesítenünk, és ehhez ép, egészséges személyiségre van szükség. "Ha a nagyokat kérdezzük, Freudtól arra a kérdésre, hogy mire kell egy egészséges személyiségnek képesnek lennie, a következő választ kapjuk: »Tudjon szeretni és dolgozni.«

Richard Cabot megkettőzi a felsorolást: munka, szeretet, játék, istenhit."²⁵

1.2. A SZERETET DÍCSÉRETE ÉS ELEMZÉSE

Szent Pál közel kétezer éves levelében, "A szeretet dicsérete" címmel elemző összefoglalást ad a szeretetről. Megállapításai ma is érvényesek. A

²¹ A szeretet breviáriuma. 1991. 15.

²² E. Fromm. 1984. 131-133.

²³ E. Fromm. 1984. 145.

²⁴ E. Fromm. 1984. 146.

²⁵ Debreceni K. I. 1993. 65.

teljesség igénye nélkül vizsgáljuk meg ezt. (Itt nem a teológiai metaforák feloldására, hanem a vulgáris, hétköznapi értelmezésre törekedünk.)

"1. Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen én bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom." Bármilyen nyájas és ékesszóló, dicsérő vagy hízelgő is amit mondok, ha belülről nem a szeretet hajtja, hideg lesz és hiteltelen. Ezek az üres szavak.

"2. És ha jövődőt tudok is mondani, és minden titkot és minden tudományt ismerek is; és ha egész hitem van is, úgyannyira, hogy hegyeket mozdíthatok ki helyökről, szeretet pedig nincsen én bennem, semmi vagyok." Bármilyen nagy tudásom van is, és van, amiben hiszek, de hiányzik belőlem a szeretet, hiába minden bölcsességem és bizodalمام, fölöslegessé válnak az erőfeszítéseim, vagyis semmitévő ember vagyok.

"3. És ha vagyonomat mind feléltem is, és ha testemet tűzre adom is, szeretet pedig nincsen én bennem, semmi hasznom abból." Hiába áldozom fel tehát mindenemet, akár az életemet is, ha ezt nem a szeretetem ösztönzi, fölösleges sőt értelmetlen volt a cselekedetem és a megítélésénél nem esik majd latba.

Milyen hát a valódi szeretet, amelyre törekedünk?

"4. A szeretet hosszútűrő, kegyes; a szeretet nem irigykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel.

5. Nem cselekszik éktelenül, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rója fel a gonoszt,

6. Nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal;"

Vagyis a szerető ember nem nézi mások hibáit, ha kell ezeket sokáig tűri, és nincs benne irigység. E. Fromm írta: "A szeretet akkor bontakozik ki igazán, amikor cél nélkül szeretünk."²⁶ Azzal sem dicsekedik, hogy ő ezáltal különb másoknál. Nem azért szeret és segít másokon, hogy viszonzásra leljen, vagy ebből neki haszna legyen. Al-Ghazali iszlám költő (1058—1111.) "Az önzetlen szeretet"

²⁶ E. Fromm. 1984. 63.

című írásából idézünk: "Egy régi bölcs mondja: »Ha egy igazhitű egy másik igazhitűt szeret, akkor annak még a kutyáját is szereti.«"²⁷ Nem gyúl haragra és a bűneit senkinek sem veti a szemére. Nem lesz kárörvendő, nem örül a gonoszságnak, annál inkább áll az igazság mellé.

A szeretet tehát "7. Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél, mindent eltűr." A szeretet igyekszik elpalástolni másokat rossz életük, cselekedetük miatt és kerüli a megalázást. Annak szellemében mindent elvisel, hogy reménykedik, sőt hittel bízik a jószág felülkerekedésében.

"8. A szeretet soha el nem fogy: de legyenek bár jövőmondások, eltöröltetnek; vagy akár nyelvek, megszűnnek; vagy akár ismeret, eltöröltetik.

9. Mert rész szerint van bennünk az ismeret, rész szerint a próféta:

10. De mikor eljő a teljesség, a részszerint való eltöröltetik."

Kisnővér tanulóink beszámolnak arról, hogy félnek szeretetüket kimutatni, átadni, mert ha csatlakoznak, "megrabolják" és "kiégve" elhagyják őket. Valamennyiőjüket megnyugtatjuk, hogy a lélek nem olyan, mint egy raktár nélküli bolt, amelyből, ha kifogy az áru, a polcokat nem lehet honnan újratölteni. Az igaz, szerető embert nem lehet kifosztani. Hadd vigye csak testvérünk magával a szeretetünk egy részét, legalább melegedett tőle, amíg bírta. Bennünk a hiány újra töltődik és ezt akkor érezzük igazán, amikor újra szeretünk. Rájövünk, hogy már minden pótlódott. Olyan ez, mint egy világ összeomlása, amelynek hamvaiból egy minőségileg új és jobb világ születik. Amikor eljön a teljesség és szívünk csordulásig telik szeretettel, kitölti az űrt, amely korábban támadt, és eltörli bennünk a csalódás emlékezetének minden részét.

"11. Mikor gyermek valék, úgy szóltam, mint gyermek, úgy gondolkodtam, mint gyermek, úgy értettem, mint gyermek: minekutána pedig férfiúvá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat." A gyermek tapasztalatlan és gyakran felelőtlen. Tele van bizalmatlansággal. Ezek gátolják benne a szeretet sarjadását, és

²⁷ A szeretet breviáriuma. 1991. 45.

ami ebből mégis megszületik bennük, azt fölöttébb óvják. Az *érett személyiségű felnőtt*, akinek lelkében szeretet van, ki meri azt sugározni és láthatóvá, érezhetővé teszi.

"12. Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről-színre; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerek majd, a mint én is megismertettem." A felnőttkor itt válik metaforává és jelenti a földi vakságtól megtisztult lélek szeretetét, amely immár nem e világban él, éppen ezért színről-színre lát, és lehull szeméről a fátyol, amely addig eltakarta. A szeretet itt teljesedik ki. Amíg viszont ezen a földi pályán élünk:

"13. Most azért megmarad a hit, remény, szeretet, e három; ezek között pedig legnagyobb a szeretet" — fejezte be Szent Pál "A szeretet dicséretét".

2. A SZERETET "TÍPUSAI"

Szeretet csak egy létezik — ezért megtévesztő lehet a cím —, a közgondolkodás mégis megkülönböztetést tesz. Az igazság viszont az, hogy a szeretetnek csupán "hőfokbeli" különbségei vannak, a langyostól az elemésztő tűzig. Aki szereti társát, az szereti benne és kívül önmagát, istenét, az anyagot, és lelket, az egész Mindenséget.

A szeretet hatalmas és átfogó *jelenség*, még akkor is ha az egyes emberekben kisebb-nagyobb lánggal ég. Aki viszont nem szeret, akinek a lelkében meg sem gyulladt, vagy már kiégett a szeretet: ez a "szent lobogás", ő még, vagy már nem Ember, hanem életmegnyilvánulásokat, vegetálást végző lény. Egy a földi teremtmények közül, akitől áldozatvállalás, megbocsátás, humanitás sem várható el.

Mi a közismertsége miatt a közgondolkodásban használatos elkülönítés szerint, de a teljesség igénye nélkül veszünk sorra néhány "szeretettípust".

2.1. AZ ISTEN SZERETETE

Az alcím nem megtévesztő, csupán nyelvünk fordulatának tudható be kettős jelentése. Az egyik szerint Istennek a felénk, a világ, az egész Metagalaxis felé sugárzott szeretetét; a másik jelentése szerint pedig az egyes emberben megnyilvánuló szeretetet Isten iránt, és nyilvánvaló, hogy a kettő nem azonos. Nem azonos? Ez teológiai vita tárgya! Mert, ha Isten bennünk él, ha egykor valóban lelkét lehelte belénk, és ez csak az emberre jellemző, akkor megszűnt a kettős értelmezés. Az bizonyos, hogy Isten nem tesz, nem tehet különbséget. Azzal, hogy mindenkinek meg tud bocsátani, jelzi, hogy szeretetével valamennyi embert kitüntet. Tesz-e különbséget? Mi teszünk. A saját szeretetünk léte vagy nemléte, illetve a bennünk lobogó szeretetláng hőfoka különít el bennünket, Isten ezt érzékeli és tudomásul veszi.

Gyakran halljuk, hogy "hiába szeretem az Istent és könyörgök hozzá, Ő nem hallgatja meg és bánt engem". A 394. zsoltár ad rá pontos feleletet:

" Azt bünteti, kit szeret,
másként Ő nem is tehet[...]"

"Büntetése" próbatétel: mennyire őszinte és milyen hőfokú a szeretetünk. Kiállja-e azt a "házassági próbát", amire készülünk vele, ha a halálunk utáni "örök nászra" gondolunk. Mert ott már nem lehet a bírósághoz szaladgálni, pert folytatni, válni, hiszen rájöttünk, hogy nem vagyunk "egymáshoz valók". Mire hozzá érünk, ez a kérdés eldől és Ő csak elutasít vagy kimondja a "boldogító igent".

Isten szeretetéről a klinikai halál állapotából újraélesztett emberek halálközeli élményeikben számolnak be. Állításuk szerint találkoztak a *Fénylénnyel*, akit a zsidó-keresztény vallási kultúrában jártas emberek isten vagy Jézus személyével azonosítanak. Az egyik túlélő így beszélt a Fénylénnyel szeretetéről, amikor megpillantotta:

"Egyszerre, és az életben először... igazi, tiszta szeretetet lehetett érezni. Az ilyet nem lehet egy nő szerelmével vagy a gyerekek iránti szeretettel összehasonlítani, vagy egy intenzív szexuális gyönyörrel. Ezek az egyébként csodálatos érzések együttvéve sem hasonlíthatók össze az igazi szeretet érzésével. Ha az ember el tudná képzelni, mi az igazi szeretet, akkor az ilyen érzés kellene hogy legyen, amit ez a sugárzó, fehér fény áraszt."²⁸

Egy másik túlélő így beszélt: "[...]csak Őt figyeltem, a Központi Szeretetet."²⁹ Egy — a klinikai halálból visszatért — asszony ezeket vallotta: "Most úgy képelem el Istent, mint valami hatalmas energiaforrást, mint valami hatalmas dolognak a belső magját, és hogy mi csak egyedülálló, egymástól elválasztott atomjai vagyunk a belső magnak. Azt hiszem, valamennyiünkben ott van Isten, mi vagyunk Isten[...]"³⁰

A túlélők abban megegyeztek, hogy a további földi életünkben "Lényeges változás a szeretet fontosságának érzése. Belátják és állítják, hogy a szeretet a legfontosabb az életben. Ez a felismerés gyökeresen megváltoztatja a legtöbb halálközeli élményt átélt ember értékrendjét."³¹ Vagyis ezeknél az embereknél további életük célja a szeretet lesz, amelytől az istenszeretet többé el nem választható!

A Sík Sándor—Juhász Vilmos szerzőpáros ezt írta: "[...]Isten szeretete és az ember szeretete szorosan egybetartozik. Isten szeretete nélkül az emberszeretet vajmi bágyadt és törékeny: többnyire csak szép szó és elmélet maradt; viszont emberszeretet nélkül az Isten iránti szeretet hazug szó és képmutatás, amely szükségszerűleg önmaga ellen fordul, értelmetlenné, sőt rombolóvá nyomorodik."³²

²⁸ Ács G. - Pilling J. - Zatik I. 1992. 55.

²⁹ Ács G. - Pilling J. - Zatik I. 1992. 68.

³⁰ Ács G. - Pilling J. - Zatik I. 1992. 76.

³¹ Ács G. - Pilling J. - Zatik I. 1992. 72.

³² A szeretet breviáriuma. 1991. 11.

Hol lakik a szeretet? Talán fenn, ahová a felhők fölé Jézus távozott? Egyáltalán mi van ebben a fogalomkörben, hogy "fenn"? Miért kellett Jézusnak is a hegyre mennie, amikor a mennybe távozott? Miért mászik az alpinista a Mont Blanc vagy a Csomolungma valamelyik "űrbe vesző" csúcsára? Többek között azért is, hogy megszenvedve az oxigénhiányt, az agy sejtjeit öntudatnál is különös látomásokra tegyék alkalmassá, és átélhessék azt a "halálközeli"-, az ő esetükben "küszöbélményt", amelyben a földi léten túlra pillanthatnak, ahol a szeretet ragyog és egy pillanatra átmelegíti lelküket.

A keresztény kultúrákban a legtöbb magas hegy csúcsán — különösen azokon, amelyek egy város vagy ország fölé magasodnak (lásd például Rio de Janeioban a "Cukorsüveg" tetején lévő, kitárt karú Krisztus szobrát), Ég és Föld között — ott áll Jézus, jelezvén, hogy ő nem ide, s nem oda tartozik, hanem fölénk. Oda, ahol látomásaink kezdetét veszik, és élő számára követhetetlené válik, mert ott honol a teljes szeretet, amely itt a Földön még csak megcsillámlik.

E Fromm így fogalmazott: "Az uralkodó nyugati vallási rendszerben Istent szeretni lényegében annyi, mint hinni Istenben, Isten létében, Isten igazságosságában, Isten szeretetében. Az istenszeretet lényegében intellektuális élmény. A keleti vallásokban és a miszticizmusban az istenszeretet az egyesülés intenzív érzelmi élménye, elválaszthatatlanul összekapcsolva ennek a szeretetnek a kifejeződésével az élet minden cselekedetében."³³

Arra a kérdésre, hogy az Isten és az ember szeretete összefügg, a zsidóság adomáiban találtunk jó feleletet:

"Egy tudós és fukar szívű férfi megszólította Ábrahámot, a sztretyini rabbit: »Azt mondják, te titkos gyógyszereket adsz az embereknek, s a Te gyógyszereid hatásosak. Ajd nekem egyet, hogy megszerezhessem az Isten félelmét!«

»Az Isten félelmére — mondta Ábrahám rabbi — nem tudok orvosságot. De ha akarsz, kaphatsz egyet Isten szeretetére.«

³³ E. Fromm. 1984. 99-100.

»Ezt még jobban szeretném — kiáltotta a férfi —, add csak ide!«

»A gyógyszer — felelte a caddik — az emberek szeretete.«³⁴

Az istenszeretettel kapcsolatban van egy jelentős gondunk. Mégpedig az, hogy milyen nemű Isten? A különböző vallásokban van férfi, nőnemű, kétnemű és meghatározatlan nemű Isten is. (Pl. a gyermekistenek.) A keresztény vallási ábrázolások idős férfiként mutatják be, de Ő az, aki elküldi "egyszülött Fiaát", hogy emberi anyaölből a Földre jöjjön. Vagyis előtte is létezett — hiszen ezért Isten —, de földi értelemben, a mi emberi, biológiai gondolkodásunk szerint nem a férfi feladata gyermekének teremtése. (Más a nemzés, azzal ne keverjük!) E. Fromm sem tudja a kérdést megválaszolni, helyette szellemesen így fogalmaz:

"Ha Isten apa, akkor fiaként szeret és én apámként szeretem. Ha Isten anya, akkor szeretetünket ez a tény határozza meg."³⁵

2.2. AZ ANYAI SZERETET

Az ősnépeknél, de a legtöbb törzsi kultúrában is, kezdetben az Istent anyaként tisztelték, akitől a csoportjuk első emberei származtak. Ez volt a matriarkális vagy anyajogú társadalom, amelyben a hatalom, a vagyon és a családi nemzetség öröklődése is anyai ágon történt. Ezzel a hiedelemmel és szokással szoros összefüggésben áll, hogy szerte a világon, ahol parasztok élnek — függetlenül attól, hogy a területen melyik kis vagy nagy vallás honosodott meg és annak tanaival egybevethető-e — kialakult a *Földanya* tisztelete. "A föld mindig anyaszimbólum" — írta E. Fromm.³⁶ Ez nem véletlen. A paraszt kultúrája igen magas szintű, hiszen ő az első letelepült, tehát egy helyben élő, falu-, városalapító, állandó munkát: földművelést és állattenyésztést végző ember. Látja, érzékeli, hogy az elvetett mag a földből csírázik ki és új életet nyer. Életet pedig csak egy

³⁴ A szeretet breviáriuma. 1991. 103.

³⁵ E. Fromm. 1984. 85.

³⁶ E. Fromm. 1984. 64.

magasabbrendű hatalom, Isten adhat, s ha ez a termőréteg, akkor ezt a földet Istenként tiszteli. Az sem kétséges, hogy a Föld: Anya, mert megtermi, "megszüli" a gabonát — a németeknél Gabonaanyát —, a cserjéket, fákat, de Ő táplálja az állatokat és az embereket is, akik haláluk után hozzá térnek meg és Földanya magába fogadja őket. Bár a magyar nép ezer éve keresztény, mégis a hagyományos paraszti élet végéig, a XX. század közepéig egyes vidékeken ismert volt a Földanya-kultusza. Lelkében Jézus és a pogány Földanya jól megfér egymás mellett. Ennek is köszönhető, hogy az anya szeretete mindig erősebben élt az emberekben, mint az apáé, de természetesen ehhez alapvetően hozzájárult az a biológiai tény, amely szerint az anya a mi "szülő anyánk", aki egyetlen a világon, és ha jó anya, sem ő, sem a belőle sugárzó szeretet semmivel sem pótolható!

P. Laslett szerint: "Egyetlen anya sem vállalná el és csinálná végig mindazt, amit végig kell csinálnia ahhoz, hogy a gyermek életben maradjon, ha nem szeretné."³⁷ Az anyai szeretetről gondolatait így fejtegette tovább: "[...]tudjuk, hogy az ember gyerekeinél az abszolút függőség periódusa sokkal hosszabb, mint bármely más faj kicsinyeinél, másrészt feltételezzük, hogy a szeretet nemcsak azért fontos, mert hagyományos megfogalmazással élve »anyai kötelesség«, hanem azért is, mert a személyiség bizonyos összetevőinek kialakulásához nélkülözhetetlen."³⁸

Az anyai szeretetnek van egy *magatartási formája*, "[...]amely a gyerekebe beletáplálja az ételszeretetet, amely megadja neki azt az érzést, hogy jó élni, jó kisfiúnak vagy kislánynak lenni, jó itt lenni ezen a földön!"³⁹ Debrecenyi Károly István így elemzi ezt: "Erich Fromm felhívja a figyelmet arra, hogy az anyának (de mi szívesen hozzáteszük: az apának is) a felelősségteljes törődésen, az ösbizalom kialakításához olyannyira fontos gondoskodáson túl, még valami nagyon fontosat kell nyújtania a gyermek számára: az élet szeretetét, azt az egész életre kiható

³⁷ P. Laslett. 1988. 338.

³⁸ P. Laslett. 1988. 339-340.

³⁹ E. Fromm. 1984. 64.

érzést, hogy jó itt a földön élni, jó, hogy megszületett[...] A »jó szülőnek« (mondjuk inkább így: az érett személyiségű szülőnek) nemcsak féltő szeretettel nevelő anyának és gondoskodó apának kell lennie, hanem *boldog embernek is*.⁴⁰

Az anyai szeretet gondoskodó, életet igenlő, gyermekét féltő megnyilvánulását Fáy Ferenc verse szebben talán ki sem fejezhetné. Azt a mérhetetlen csalódást és fájdalmat ábrázolja egyfelől, amikor az anya elveszíti egyetlen, drága fiát, másfelől pedig azt a változatlan szeretetet és óvást, ahogy Mária karjaiban tartja a keresztfáról levett és kiszenvedett fiát, Jézust.

" Mesélt neki. S míg simogatva, félve
ölébe vonta szép fejét,
beburkolta a gyolcs, tavaszi égbe
didergő teste szégyenét."⁴¹

E. Fromm szerint "Az anyai szeretet üdvösség, béke, nem kell megszerezni, nem kell kiérdemelni. De van az anyai szeretet feltétlenségének egy negatív oldala is. Nemcsak nem kell kiérdemelni — nem is lehet megszerezni, kicsikarni, irányítani. Ha van, az maga az üdvösség; ha nincs, akkor oda az élet minden szépsége — és nem tehetek semmit, amivel megteremthetném."⁴² Más kérdés, hogy az az anya, akiben nincs szeretet, az nemcsak, hogy nem anya, de embernek is hitvány! Anya és gyermeke lelki szimbiózist, elszakíthatatlan szeretetfüggést tart össze. Érzékletesen jellemzi ezt Petőfi Sándor közismert verse, amelyet itt ebből a megvilágításból olvassunk el:

⁴⁰ Debreceni K. I. 1993. 80.

⁴¹ Fáy Ferenc: Keresztút. XIII: " Holttestét leveszik a Keresztről és anyja ölébe teszik". A verset Hegyi Béla is közölte az "Alkotó időszakok", Budapest, 1982. kötetében.

⁴² E. Fromm. 1984. 53.

Egész úton — hazafelé —	S jutott eszembe számtalan
Azon gondolkodám:	Szebbnél-szebb gondolat
Miként fogom szólítani	Míg állni látszék az idő,
Rég nem látott anyám?	Bár a szekér szaladt.
Mit mondok majd először is	S a kis szobába toppanék...
Kedvest, szépet neki;	Röpiült felém anyám...
Midőn, mely bölcsőm ringatá,	S én csüggtem ajkán... szótlantul...
A kart terjeszti ki.	Mint a gyümölcs a fán." ⁴³

Miután az anyának és gyermekének szeretete ilyen szoros, ezt akkor érthetjük meg igazán, ha vizsgálódásunkkal "visszamegyünk" az újszülött, illetve csecsemőkorba, ahol az ősi ösztönkésztetésből alakul ki a gyermek iránti tudatos szeretet, amely mindig megtartja érzelmi, tehát ösztönös minőségi formáját is. Az édesanyát "Gyermeke iránti szeretete ösztönösen is a helyes útra irányítja. Gyermeke megérti gyengéd öleléseit, simogatását, csókjait és ringatását, szavait és énekét, mosolyát és becézését. Gyengédségének kifejezésre juttatása semmi esetre sem szentimentális, hanem gyermeke lelki és testi fejlődése szempontjából alapvető jelentőségű."⁴⁴

A gyermek fejlődésének azonban "állomásai" vannak és ezek az anya óvó szeretetétől függenek. Az anya-gyermek kapcsolatnak "[...]megvannak a maga öröklött viselkedési mintái. Ezért is tekintjük az anya-gyermek kapcsolatot ösztönhelyzetnek."⁴⁵ Az újszülött első ösztönös ragaszkodása a megkapaszkodási ösztönből ered. "A megkapaszkodásnak mint ösztönös eredetű viselkedési

⁴³ Petőfi S. 1966. A verset Dunavecseán, 1844. áprilisában írta.

⁴⁴ Milups. é. n. 7.

⁴⁵ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 14.

mintának legfontosabb szerve a kéz, kivitelezése, cselekvésben való megjelenése pedig a tenyérreflex vagy más szóval: fogó reflex. Ha az újszülött tenyerét valamilyen tárggyal vagy a mutatóujjunkkal megérintjük, azt ujjával átfogja. Ha ki akarjuk húzni az ujjunkat, szorítást érzünk, mintha a gyerek »nem akarná« elengedni. A szorítás olyan erős, hogy a gyereket fél kézen is fel lehet húzni, s néhány másodpercig elbírja a saját testsúlyát."⁴⁶

Arra vonatkozóan, hogy a gyermek anyába való kapaszkodása az ember törzsféjlődésének korábbi szakaszát ismétli meg, álljon itt a következő kutatási példa és eredmény részlete:

"A csimpánzanya csak akkor teszi le kicsinyét, amikor járni tanítja. Ez a megfigyelés vezette Hermannt ahhoz a feltevéshez, hogy a fejlődésnek egy alacsonyabb fokán, az emberré válás útján, az ember ősenek gyermeke éppen úgy az anyjába kapaszkodva töltötte élete első hónapjait, mint a ma ismert majmok. Ezt az összefüggést alátámasztja a Moro által leírt átkarolási reflex is. Ha az 1-3 hónapos, hátán fekvő csecsemő párnájára két kézzel ráütünk, karjával olyan mozdulatot tesz, mintha átkarolna valakit; hasonló mozgást végez a lábával is."⁴⁷

Bálint Alice írta: "A tárgyszeretés passzív formája mellett egy aktív kapaszkodási tendencia is megfigyelhető a gyermeknél. Az újszülött testtartása és jellegzetes kereső kézmozdulatai azt a benyomást keltik, mintha állandóan az anya testén szeretne lógni. Ezt a tendenciát jelzi Ferenczi [Sándor] is, amikor a gyermeket »ektoparazitá«-nak nevezi."⁴⁸

A fogó reflex egyébként "[...]a csecsemőkor végén kialszik, különleges helyzetekben vissza-visszatér. Bizonytalan állapotban, veszély, fájdalom esetén a fogó reflex mozdulatával és erejével fogjuk meg a tárgyakat (pl. a fogorvosi szék karfáját)."⁴⁹

⁴⁶ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 15.

⁴⁷ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 16.

⁴⁸ Bálint A. 1993. 32.

⁴⁹ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 15.

Az a tény, hogy pl. a fogó reflex, de az életkor előre haladtával más ősi ösztönkésztetés is eltűnik, átalakul, fokozza a gyermek és az anya szoros kapcsolatának fontosságát. A csecsemő "Nem születik olyan reflexekkel, amelyek életveszélyben megmentenék. Léte anyjától függ[...]"⁵⁰ Vizsgáljuk, milyen ez a kapcsolat? "[...]lényeges vonása a testközelség. A táplálkozás mellett elsődleges jelentőségű az anyával való testi kapcsolat, ami a majmok életében szintén létfontosságú."⁵¹ Itt már nem csupán a csimpaszkodásról van szó, hanem az anyához való odabújáról, testének melegéről, amely megnyugtató és jó érzést, örömet jelent számára.

A gyereket az anyjának kell bevezetnie az életbe. "Megfigyelték, hogy ha a brutális anya ellökte, gyötörte a kicsinyét, az akkor is odabújt anyjához. Mintha a testi közelség nyújtotta öröm erősebb indíték lenne, mint a fájdalom kerülése.

A testi kapcsolat igénye összefügg azzal a biztonsággal, oltalommal, amit az anya jelent."⁵² Azt is megfigyelték, hogy "Mind a valódi anyával, mind a szőrányával nevelkedő majmok játék közben időnként vissza-visszámásztak anyjukhoz, játéktárgyakat is vittek neki. A testi kapcsolatot tehát fenntartották."⁵³

"A gyermek szeretete anyjához a legősibb, legerősebb érzelmi kapcsolat. Jó hosszú ideig különbözik attól a szeretettől, amit felnőttek között annak nevezünk."⁵⁴ Az anyának tetőtől talpig sugározni kell a szeretetét. "Az anya a gyermek számára a szeretetforrás, ami állandóan árad, kiapadhatatlanságát természetesnek tartja."⁵⁵ A gyermekben így születik meg az ösztönből az anyai szeretet megérzése, amely igazán akkor válik *értékké*, ha hiányzik.

⁵⁰ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 14.

⁵¹ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 18.

⁵² Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 21.

⁵³ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 20.

⁵⁴ Szülők kislexikona. 1974. 324.

⁵⁵ Szülők kislexikona. 1974. 324.

Az anyai szeretet tüzeiben nemesedik, a kőzetből kicsorgó, lágy fémként megszületett gyermek acélos emberré, aki tovább viszi ezt a lángot és így éltet nemzedékeket.

2.2.1. AZ ANYAI SZERETET KIALAKULÁSA

Gouin Décaire egyik vizsgálatának részletét idézzük: "Az anya a szokásos módon játszik a gyermekével, majd váratlanul abbahagyja a játékot, eltávolodik, kimegy a gyerek látóteréből. Már a háromhónapos gyerek is differenciáltan reagál erre: mosollyal, panaszhangokkal az anyja eltávolodására."⁵⁶

A gyermeki megkapaszkodási ösztön segíti az anyát újszülöttjének elfogadásában, szeretetének kialakulásában, és ez a folyamat a szülést követően rögtön elindul. "[...]a gyermek megszületését követő első néhány nap »szenzitív periódus« az anyai szeretet kialakulásában; ha az anyának ebben az időszakban módjában áll kapcsolatot létesíteni gyermekével, a szülő-gyermek viszony melegebbé, szeretetteljesebbé válik, aminek hatására a gyermek mentális fejlődése is kedvezőbben alakul."⁵⁷

Ezen a szenzitív korszakon belül is "[...]létezik egy egészen korai különösen érzékeny szakasz, amely — igen komoly hatást gyakorol az anyai szeretet kialakulására."⁵⁸ Ez az első óra, amikor az újszülöttet az anya mellére helyezik, hogy hallja a szívverését. "Könnyen lehet tehát, hogy az anyai szeretet kialakulásának legkorábbi szenzitív szakaszát az alig egyórás újszülött sajátos viselkedése határozza meg."⁵⁹ J. H. Kennell (1979) vizsgálata szerint, az újszülött életének 45-60 perce között a legélénkebb: szemét tágra nyitja, követi a mozgó

⁵⁶ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 12.

⁵⁷ Ranschburg J. 1984. 60.

⁵⁸ Ranschburg J. 1984. 60.

⁵⁹ Ranschburg J. 1984. 61.

tárgyakat, figyeli anyját. Ekkor rögzül viselkedése az anyában, amelynek hatására alakul ki benne a gyermeke iránti szeretete.⁶⁰

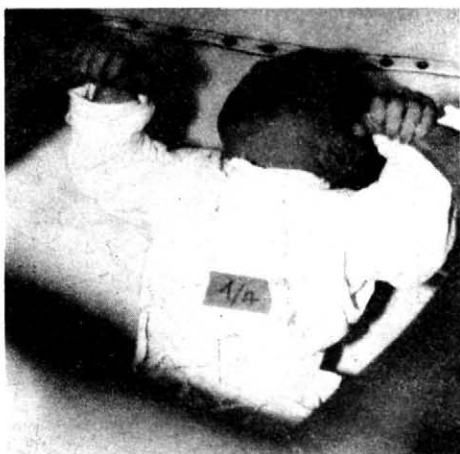


1. Moro-reflex



2. Főgő-reflex

⁶⁰ Ranschburg J. 1984. 61.



3. A nővér a hüvelykujjába kapaszkodó újszülöttet fölemeli.



4. A szeretettel végzett szoptatás közben a gyermek anyja kezébe kapaszkodik.



5. Édesanyjuk szerető gügyögése a
jóllakott ikrekhez.



6. Az első anyai puszik egyike.



7. Az újszülött is keresi édesanyja
tekintetét.



8. A szülők szeretetében melegedő újszülött.



9. Az anyai mosoly, az ölelésre kitért, hívó kar az anya felé futásra ösztönzi a 2 éves gyermeket.



10. A találkozás öröme: kölcsönös átkarolás,
ölelkezés és az arc szeretetteljes
összeszorítása



11. A szeretet egyik erőteljes, spontán kifejezése:
a gyermek anyja orrába harapva a szájával
is "kapaszkodik".

2.2.2. AZ ANYAI SZERETET HIÁNYA

"Az elmúlt évtizedek társadalomlélektani kutatásai a gyerek anyjához való viszonyának addig nem ismert következményeire hívták fel a figyelmet. Kiderült, hogy az antiszociális serdülők s a bűnöző felnőttek között feltűnően sok az olyan ember, aki gyermekkorában anya nélkül vagy anyai szeretet nélkül nevelkedett."⁶¹

Ranschburg Jenő hasonlóan vélekedett az anyai szeretetlenségben felnőtt emberekről, sőt további kiegészítésekkel is szolgált: "A szülő és a gyermek kapcsolatának »atmoszférája« általában kevésbé tudatos, mint a hagyományosan értelmezett nevelés. Hatására bontakozik ki a gyermek ragaszkodása anyjához, amely az összes későbbi szeretetkapcsolat »prototípusa«, és megjelenik a tárgyi, valamint a személyi kompetencia élménye, amely a későbbi évek önértékelésének, alkotó kedvének és kreativitásának alapja."⁶²

Ember és állatkísérletek igazolták, hogy a gyermekben az anyai szeretet hiánya már a legkorábbi életszakaszban megmutatkozik. Először ismerkedjünk meg H. F. Harlow kísérletével:

"Újszülött rézusz majmokat néhány órával születésük után véglegesen leválasztottak az anyjukról, s a továbbiakban a majomanyát »műanya« helyettesítette. A műanya élettelen figura, amelyen a kismajom mászkálni tud, bele is kapaszkodhat. Emlőszerűen működő tartály szerelhető rá, ebből szopik a kismajom.

Harlow kétféle műanyát szerkesztett. Az egyik szőrös anyagból készült, kissé megdőltesttel, fából faragott fejfel. A másik egy henger alakú, megdöntött fémrács, alig kidolgozott fejfel. Ha a kismajom a szőrányába kapaszkodik, az olyasféle kapaszkodás, ahogyan anyjukba kapaszkodnak a majomgyerekek. A

⁶¹ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 17.

⁶² Ranschburg J. 1984. 42-43.

fémányán is meg lehet kapaszkodni; ez inkább arra hasonlít, ahogyan a kismajom reflexszerűen megszorít egy faágat."⁶³

Harlow azt tapasztalta, hogy a kismajomban létrejött az *imprinting*, vagyis az idegrendszerből kitörülhetetlen "lenyomat", benyomás. A kismajom valódi anyaként fogadta el a műanyákat. Ezt követően "A kis rhesusmajmot elvette a szőrányától, és három éven át úgy nevelte, hogy az állat nem kerülhetett a szőránya közelébe. A találkozás három év után (mely nagyon hosszú idő a majom életében) drámai volt. A kifejlett, nagy darab rhesus boldogságában a hóna alá kapta a szőrányát, és semmi körülmények között nem volt hajlandó megválni tőle[...]"⁶⁴

J. P. Scott (1963) "[...]az imprintinget és a szenzitív periódust [a születés utáni 1-3 napot], mint hatótényezőt fogadja el a szülő-gyerek kapcsolat és az emberi ragaszkodás, szeretet keletkezésében."⁶⁵

Több nőstény kismajmot születése után azonnal elválasztottak az anyjától. Ezek játék nélkül, szomorúan nőttek fel és intelligenciában elmaradtak a kortársaiktól. Amikor termékennyé váltak, nem éltek szexualitást, de "Némelyiküket mégis sikerült megtermékenyíteni, csakhogy ezek után rossz anyák lettek. Az egyik sorozatban megfigyelték hét, részleges elszigeteltségben nevelkedett »anyátlan anyának« a gyerekéhez való viszonyát. Mind a heten rosszul bántak gyerekükkel: öt durván, kettő közönyösen."⁶⁶

A kísérletből többek között lesűrhető volt, hogy a fejlett majmok hordájában a szeretet elsajátítható volt, mint kellett hozzá, amelyet az anyától tanultak el és "szocializációjuk" során kiterjedten tudtak alkalmazni a csoportban, elsősorban saját gyermekeik esetében. Vajon hogyan alakul ez a kérdés az ember esetében?

⁶³ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 18.

⁶⁴ Ranschburg J. 1984. 45.

⁶⁵ Ranschburg J. 1984. 54.

⁶⁶ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 21.

"Tudjuk, hogy a gyermek nem hajlandó bárkinek a karján elaludni. Nem ritkaság az sem, hogy a csecsemő a szeretetlen bánásmód következtében étvágytalan lesz. Ezekben az esetekben az ápolószemélyzetben történő változás csodákat művelhet. A csecsemő neurótikus étvágytalansága tehát azt jelenti, hogy érzelmi téren kapott sérelem már ebben a korban is járhat az életkedv csökkenésével. Félreértések elkerülése végett hozzá kell tennem, hogy a szeretetlenségnek nem kell testi bántalmazásban megnyilvánulnia. A gyermek még a gondosan palástolt ridegséget is megérzi, sőt Ferenczi [Sándor] szerint az anya ridegsége már születés előtt hat a magzatra és a »nem várt gyermek« csökkent életkedvvel jön a világra."⁶⁷

Az anyai szeretet részleges vagy teljes hiányában felnövekvő gyermekek fejlődését elsőnek Renée Spitz vizsgálta. Híressé vált kísérlete során négy csoportot figyelt meg a "fejlődés minden mozzanatára kiterjedően", a 0-12 hónapos koruk között. Ezek a következők:

1. Anya nélkül növekedő lenencházi csecsemők.
2. Börtönben lévő anyák gyermekei. Az anyák gondolhatták a csecsemőket.
3. Nagyvárosban élő értelmiségi szülők gyermekei.
4. Egyszerű halászfalu lakóinak csecsemői.

A 3. és 4. csoportban lévő anyák családban nevelték utódaikat. Viszonylag egyforma adatokat kapott a három utóbbi csoporttól, míg a lenencházi gyerekek "Eleinte viszonylag jól fejlődtek, de az első év végéig ijesztően hanyatlottak a fejlődési mutatóik."⁶⁸ Jóllehet, hogy ennek a csoportnak a neveléséhez, az állami gondoskodás miatt a technikai, anyagi lehetőségek — a többi csoporthoz képest — jók vagy jobbak voltak.

⁶⁷ Bálint A. 1993. 32.

⁶⁸ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 24.

"Az eredményekből Spitz azt a következtetést vonta le, hogy az első életévben az anyjuk által gondozott gyerekek egyenletesen fejlődnek még akkor is, ha az anya egyébként feszült és kedvezőtlen élethelyzetben van. (Azt feltételezte, hogy az anyák elszigetelt helyzetükben minden érzelmüket csecsemőjükre fordították.) Az anya nélkül felnőtt gyerekek viszont fejlődésükben elakadnak, súlyosan visszaesnek, amint ezt a lencsházi adatok mutatják.

Ezt a jelenséget Spitz *hospitalizmusnak* nevezte el.⁶⁹ (Megjegyezzük, hogy a jelenség nem tévesztendő össze — bár Robertson kísérlete alapján egy tőről fakadnak, hiszen a gyerekek hosszabb kórházi kezelés során is visszaesnek a fejlődésükben — a *hospitalizációval*, amikor a beteg, korától függetlenül megszereti az intézeti körülményeket és biztonságot érez az orvosok közelségében. Kibocsátása után mindent megtesz, hogy a kórházba újra visszakérüljön. Ez már *kórházi ártalomnak* számít.)

"Ennek a vizsgálatnak a nyomán számos más vizsgálatot is végeztek. Ezek egybehangzóan igazolták azt a tapasztalatot, hogy az első életévekben anya nélkül nevelt gyerekek fejlődése meglassúbbodik, esetleg elakad, és ez gyakran komoly, helyrehozhatatlan zavarokat okoz."⁷⁰

R. Spitz és K. Wolf 34 olyan gyermeket vizsgált, akik az első 6 hónapban "kifogástalan anyai gondozásban" részesültek, de ezt követően hosszabb időre el kellett válniuk. A gyerekek fejlődése megakadt, *apátiában* szenvedtek, arcuk kifejezéstelenné vált, mimikájuk szegényessé és fogyni kezdtek.

"De ha a gyerek az elválást követő 3-5 hónapon belül visszakérült anyjához, vagy sikerült egy olyan személyt találni, aki valóban szerette és gondját viselte, akkor ezek a tünetek gyorsan eltűntek.

⁶⁹ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 24.

⁷⁰ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 24.

Ha az anyátlanság fél évig is eltartott, ez már maradandó nyomot hagyott a gyerekekben."⁷¹ Ez a *maradandó nyom* sajnos *antiszociális* cselekményekben nyilvánult meg.

Egy munkahelyi bölcsődében a csecsemőket 3 hónapos korukig gondozták az anyjuk, utána elmentek. "A leválasztás után a gyerekek fejlődése rendellenessé vált. Megjelentek a hospitalizmus jellegzetes tünetei, többek között a tompaság, a közöny. Az első két életév halálozási arányszáma is jelentősen emelkedett. (Egy másik munkahelyen, ahol azonban az anya mindvégig a gyerekével maradt, négyéves korig egyetlen haláleset sem fordult elő.)"⁷² Elindultunk az ősi ösztönkésztetésből eredően, az anyába való kapaszkodáson keresztül, az anyai szeretetért, melegségért folyó szenvedélyes küzdelemig, és szakemberek kísérletei bizonyították, hogy az anyai szeretet hiánya fejlődési visszaesést eredményez, majd antiszociális viselkedéshez, illetve cselekményekhez, avagy korábbi életszakaszban akár a halálig is elvezethet. Micsoda erő az anyai szeretet és micsoda pusztítást végez a hiánya!

M. A. Lynch (1975), illetve Ranschburg—Deák—Császár (1980) vizsgálatai szerint, ha a szülést követően az anya valamilyen ok miatt — pl. koraszülés, betegség stb. — nem kapja meg a gyermekét, később már nem, vagy nem megfelelő mértékben alakul ki közöttük az anya-gyermek kapcsolat. Lynch szerint "[...]a sokgyerekes családokban, ahol az egyik gyereket — szemben a többivel — az anya rendszeresen veri, a kórelőzményben mindig kimutatható egy vagy több a következő hat faktor közül: 1. rendellenes terhesség; 2. rendellenes szülés; 3. a gyermeknek az átlagosnál hosszabb elkülönítése anyjától a születés után; 4. későbbi szeparáció az anyától az első hat hónapon belül; 5. a gyermek betegeskedése az első évben; 6. az anya betegsége a gyermek életének első évében. Adatok utalnak arra is (Klaus és Kennel 1976), hogy a súlyos veréssel

⁷¹ Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 24-25.

⁷² Mérei F. — V. Binét Á. 1981. 25.

»nevelt« gyerekek között aránytalanul nagy számban találhatunk koraszülötteket (23-31 %), akiket a szülők csak hónapokkal a születés után vihettek haza, addig legfeljebb csak üvegen keresztül láthattak.⁷³

A pszichoszomatikus zavarokat vizsgálva L. Onnis írta:

"R. Spitz nagy jelentőséget tulajdonított az anya-gyerek kapcsolatnak a gyermek személyiségfejlődésében, különösen a gyermekkori pszichoszomatikus betegségek keletkezésében. Spitz szerint az anya személyiségzavarai negatívan visszatükröződnek a gyermekben, akire ez káros pszichológiai hatással van, s ez a gyermek tüneteinek az alapja. Spitz ilyen értelemben két csoportra osztja a zavarokat: egyrészt a nem megfelelő anya-gyermek kapcsolatok miatt alakulhatnak ki, másrészt e kapcsolat elégtelensége miatt. Ezen túlmenően a gyermek minden egyes pszichoszomatikus zavarához az anyai magatartás adott »káros sémáját« rendeli hozzá (például az első három hónapban fellépő kólikákat az anya túlzott és féltő gondoskodásának tulajdonítja, az ekcémát pedig aggodalommal vegyes ellenséges anyai magatartásnak.)"⁷⁴

L. Onnis egy másik anyai lelki zavart is említett, amely a gyermeket sújtja: "G. Ammon megalkotja a »pszichoszomatogén anya« fogalmát: ez az anya saját megoldatlan konfliktusai és saját identitászavara miatt nem képes a gyerek segítő énjeként működni és nem látja el a gyereket az én határain szükséges narcisztikus megszállással; sőt a gyermek betegségeire libidinálisan válaszol, elárasztja (megszállja) a gyermek szenvedő testét, aki az ilyen anyának csak akkor számít, ha beteg."⁷⁵

⁷³ Ranschburg J. 1984. 59.

⁷⁴ L. Onnis. 1993. 39.

⁷⁵ L. Onnis. 1993. 40.

2.3. AZ APAI SZERETET

Az írott történelem előtti korban a matriarkális társadalmi formát a patriarkális, vagy apajogú társadalom váltotta föl. Nem egyértelmű, hogy a szeretet szempontjából ez fejlődést jelentett-e, hiszen a patriarkátusban a hatalom, a jog, a védelem, a család fenntartásának biztosítása és mindezek apai leszármazás útján történő öröklődése következett be. Ezek pedig szeretet nélkül is működnek.

Az apajogú társadalomba való áttérés is a letelepült, földművelő kultúrákban következett be, még a *neolitikumban* (újkorban). Hazánk itt élt népeinek esetében jó példa erre a Szegvár-tűzkövesi férfi *idol* (agyagisten), amelyet a régészet "Sarlós istenként" ismer. A vállán tartott sarló a földművelést, a megérett gabona levágására alkalmas szerszám használatát jelzi — akinél a sarló, az biztosítja a táplálást is —, de egyszersmind *attributum*má, hatalmi jelvénné is vált. Azt jelölte, hogy akinél a fegyverré váló szerszám, az gyakorolja a hatalmat. Nem véletlen, hogy a görög mítosz szerint Uranoszt álmában fia egy kovaköből készített sarlóval kasztrálta, megfosztva őt nemcsak a férfiasságától, de ezzel együtt a hatalmától is. Az a minőségi különbség, hogy amíg az apa legfőbb értéke: a hatalma csorbítható, sőt elvehető, az anya legfontosabb értéke: a szeretete soha!

Mégis igazságtalanok lennénk, ha mellőznénk az apai szeretetet. Pedagógusok, szociológusok, teológusok és a pszichiátria is alapvetőnek tartja a gyermek fejlődésében. A családi élet nem teljes nélküle. Olykor jótékonyan fékezi a gyermek túlkapasait és gátat vethet az anyai szeretet túlzó megnyilvánulásainak. Érett személyiség csak a szülők közös, egymást kiegészítő, más-más értékeket hordozó szeretetének birtokában alakulhat ki. Bármelyik is hiányzik, a személyiségfejlődés csökkent értékű, "féloldalas" marad.

Pleskó András így fogalmazott: "A vezérlő anyai szeretet mellett igen fontos az apa és megfelelő kapcsolata a gyerekekkel. A korábbiakban megszokott

túlságosan szigorú apa mellett (az apai tekintélyt hatalomnak vélik) ma közsímert az általában sokat távol lévő, elfoglalt apa."⁷⁶

D. H. Malan írta: "[...]az apához fűződő szeretet intenzitása és mélysége gyakran felér az anya és a fiú közötti érzéssel[...] Egy fiúnak szüksége van az apa szeretetére, támogatására és fizikai közelségére — egy olyan apamodellre, amely a férfi mivolttal kapcsolatos érzéseit alapozhatja."⁷⁷

E. Fromm megállapításai is hasonlóak. Így fogalmazott:

"Az apai szeretetet vezéreljék elvek és igények; de legyen türelmes és toleráns, nem pedig fenyegető és tekintélyelvű. A növekvő gyerekek adja meg a rátermettség egyre erősebb érzetét, és végül tegye lehetővé a számára, hogy kialakuljon a saját tekintélye és nélkülözni tudja az apját."⁷⁸

Az apa halála, távozása is befolyásolja a gyermek, főleg a fiú fejlődését. "Ha a fiú már elég idős ahhoz, hogy felfogja, volt egy apja, vagy különösen a fiú serdülése körül, amikor éppen elkezdi férfivá érni — ilyenkor az apa halála az egyik legsúlyosabb trauma lehet. Az ok természetesen az, hogy a szokványos ödipális impulzusok és késztetések enormis mértékben büntudattal terhelődnek meg. A fiú azzal a helyzettel kerülhet szembe, hogy »megszabadult« az apjától és át kellett vegye a helyét."⁷⁹

Mind Malan, mind Fromm megállapításait azzal kell kiegészítenünk, hogy az apa szeretetére nemcsak a fiúgyermeknek, hanem a lánynak is szüksége van. Mentális dolgozatában nem egy 16 éves kislányról-hallgatónk beszámolt arról, hogy az édesapjával jobban megértette magát, és köztük nagyobb vonzalom alakult ki, mint az édesanyjával.

⁷⁶ Pleskó A. 1987. 13.

⁷⁷ D. H. Malan. 1989. 61.

⁷⁸ E. Fromm. 1984. 58.

⁷⁹ D. H. Malan. 1989. 59.

2.4. AZ ÖNSZERETET

Az önszeretetet az emberiség gyakran negatív jelenséggként tartotta számon. Abból a görög mondából eredeztethető, miszerint Narcissus meglátta arcát egy tiszta víz tükreben és önmagába szeretett. A szó első része a narkótikumra utal, amelyet a nárcisz virágából nyertek, de metaforikusan az önszeretet lelki narkótikumára is utal, amely csalóka képpel, elérhetetlen vágygal tölti el az élvezőjét.

Az önszeretetet a zsidó vallási hit az ószövetségben, mint Isten összetett parancsolatát: *"szeresd felebarátodat, mint önmagadat"*, állította az őt megérdemlő helyre, amelyet a keresztény kultúra máig is tanít és gyakorol. A tanítás szerint Isten teremtette az embert, kibe saját lelkéből lelket lehelt. A vallási elképzelés szerint azért is kell önmagunkat szeretni, mert ezáltal a lelkünkben lévő isteni eredetű *lényeg*et értékeljük.

Aki nem szereti önmagát, az nem szereti Istent és embertársait sem. Ráadásul a bennünk lévő agresszió minket is támad, s ha önmagunk ellen hat, az önutálaton át elvezethet az önmagunk el nem fogadásáig és az öngyilkossági kísérletig.

Ezek után költői a kérdés: szeressük-e önmagunkat?, mert a válasz rá mind biológiai, mind teológiai, mind pedig filozófiai szempontból egyértelmű és azonos: szeressük! Csak a magát elfogadni képes, egészséges lelkületű embertől várható, hogy ha önmagával kiegyensúlyozott kapcsolatban él, akkor be tudja fogadni és szeretni embertársait is. Az ápolók számára fokozottan érvényes ez, mert ha a kérdést megfordítjuk és úgy vizsgáljuk, hogy aki önmaga terhet, kiegyensúlyozatlanságát, el nem fogadását is hurcolja, az ezzel a súllyal a vállán nem képes kitartó és szüntelen áldozatot hozó ápolási munka ellátására. Az ilyen nővértől nem várható el, hogy szeresse betegeit, márpedig ezért kizárható a szakmából!

Richard Wagner, a nagy német zenedráma-szerző írta: "[...]szeretnünk kell újra minden embert, hogy önmagunkat újra szerethessük, és hogy újra örömet leljünk magunkban."⁸⁰

Jankovich István szerint nemcsak az önszeretet a kérdés, hanem az is, hogy "[...]képes vagyok-e úgy szeretni önmagam, hogy ÉN-em minden összetevőjét szeretem, vagyis gondozom, jót teszek vele, örömet szerzek neki, nem okozok benne kárt. Ezek az összetevők a test, a lélek és a szellem. Rengeteg olyan ember van, akik nem tudják szeretni önmagukat, akik kárt tesznek a testükben, lelkükben vagy szellemükben."⁸¹

E. Fromm szerint a bibliai parancs nem azonos az önzéssel:

"Ha erény szeretni felebarátomat mint emberi lényt, akkor erény — és nem bűn — szeretni önmagam, hiszen én is emberi lény vagyok. Nincs olyan emberfogalom, amely ne foglalna magába engem is[...] A tulajdon lényem iránti szeretet elválaszthatatlanul összefügg a bármely más lény iránti szeretettel."⁸²

Tagore szerint szeretetemmel önmagam adom át. Így írt az "Áldozati énekek" 17. részében: "Csak szeretetre várok, hogy azután végre kezébe adjam magam. Ezért lett oly késő ezért terhel ilyen mulasztásoknak bűne.

Az emberek jönnek írásaikkal, törvénykönyveikkel, hogy szorosan megkössenek, én azonban mindig kisiklom kezeik közül, mert csak szeretetem ébredésére várok, hogy aztán végre kezébe adjam magam.

Az emberek gáncsolnak, nemtörődomséggel vádolnak, s kétségtelenül igazuk is van, ha pirongatnak.

A vasárnapnak vége van, s a szorgos üzletemberek számára vége minden munkának. Azok, kik hiába hívtak, nagy bosszúsán már visszamentek. Csak szeretetem ébredésére várok, hogy magamat aztán végleg kezébe adjam."⁸³

⁸⁰ Kristó N. I. 1983. 2:94.

⁸¹ Jankovich I. 1992. 100.

⁸² E. Fromm. 1984. 75.

⁸³ R. Tagore. én. 77-78.

2.5. A FELEBARÁTI SZERETET

János evangélista így idézi az újszövetségben Jézust: "Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek; a mint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást."⁸⁴ A szavak lényege már nem volt új, csupán az újrafogalmazás költői szépsége, hiszen — mint az előző fejezetünkben idéztük — Isten parancsolatba adta a felebaráti, embertársi szeretetet. E. Fromm szerint a szeretet nem más, mint az *ember felfedezése*. Így írt erről:

"A szeretet cselekvő behatolás a másik személybe, melynek során a tudásvágyat az egyesülés csillapítja[...] Miközben szeretek, miközben odaadom magamat, miközben behatolok a másik személybe, megtalálom magamat, fölfedezem magamat, fölfedezem mindkettőnket, fölfedezem az embert."⁸⁵ Ezzel az alapigazsággal kapcsolódik össze az ön- és a felebaráti szeretet elválaszthatatlan egységben.

"A legsarkallatosabb szeretetfajta, amely a szeretet összes típusainak alapjául szolgál, a felebaráti szeretet — írta E. Fromm. — Ezen a bármely emberi lény iránti felelősségérzetet, gondoskodást, tiszteletet, ismeretet értem, a kívánságot, hogy az életét segítsük. Erről a szeretetfajtáról beszél a Biblia, mikor azt mondja: Szeresd felebarátodat. A felebaráti szeretet minden emberi lény szeretete; az a jellegzetessége, hogy senki sincsen kirekesztve belőle. Ha kifejlődött bennem a szeretet képessége, akkor nem tudom nem szeretni a felebarátaimat. A felebaráti szeretetben megvalósul a minden emberrel való egyesülés, az emberi szolidaritás, az emberi eggyé válás élménye. A felebaráti szeretet azon az élményen alapul, hogy mindnyájan egyek vagyunk."⁸⁶

⁸⁴ Biblia. János. 13:34.

⁸⁵ E. Fromm. 1984. 43.

⁸⁶ E. Fromm. 1984. 61-62.

E. Fromm utóbbi gondolatát korábban Lev Tolsztoj így fogalmazta meg: "Ha szeretünk, az egész embert szeretjük, amilyen, nem amilyennek akarom hogy legyen."⁸⁷

A szeretet *önzetlensége* épp a felebaráti szeretetben nyilvánul meg leginkább. Ha valakit szeretek, hibáival együtt elfogadom. Nem azon vagyok, hogy előbb megváltoztassa számomra kellemetlen tulajdonságait, hanem szeretni kezdem és majd ez az átsugárzó erő javít rajta. Az ápoló is így kell, hogy legyen a betegével. Amikor megkapja, amikor ápolni kezdi, szeretetét adja neki. Ez lesz az *első és fontos gyógyszer*, amelynek hatására a beteg gyógyulni kezd. Augustinus írta: "Mindig tud adni, akinek a szíve szeretettel van tele. A szeretetnek nem kell teli erszény!"⁸⁸

Nagyot téved, aki a szeretet hangsúlyozásával arra gondol, hogy az orvostudomány más, fizikális gyógy módjait mellékesnek tartjuk. A két "eljárás" együtt ér el kívánt eredményeket. Soha ne feledjük el, hogy rendelünk, kórházunk, klinikánk bármennyire is jól műszerezett, a gépek részben csak *feltárják* a gondokat, részben pedig *kezelnek*. *Gyógyítani nekünk kell*: a gépeinkkel és a szeretetünkkel egyaránt. M. Gandhit idézzük:

"A szeretet lángjaiban a legkeményebb vasnak is meg kell olvadnia. Senki sem téríthet el engem ettől a meggyőződéstől, mert a tapasztalás tanított meg rá."⁸⁹

Pilinszky Jánosnak az "Azt hiszem" című verse jóval általánosabb, semmint egyetlen réteg, az ápoló szakma gyakorlóinak szólna, mégis pontosan azt kell tennünk, amit e rövid részlet idézésében olvashatunk:

" Azt hiszem, hogy szeretlek,
lehunytt szemmel sírok azon, hogy élsz
De láthatod, az istenek,
a por meg az idő

⁸⁷ Kristó N. I. 1983. 2:205.

⁸⁸ Kristó N. I. 1983. 1:125.

⁸⁹ Kristó N. I. 1983. 2:339.

mégis oly súlyos buckákat emel
közéd, közém,
hogy olykor elfog a
szeretet tériszonya és
kicsinyes aggodalma."

Ekkor kell a léleknek, mint kohónak a begyújtása. Át kell, hogy "süssön" a szeretetünk a köztünk és a beteg embertársunk között magasodó falon, hogy porrá égesse azt, és szabad utat találjunk egymás felé. Széchenyi István szavai csengnek vissza:

"Ha megízlelte egyszer az ember, mily kényérzés minden felebarátját szerető szívéhez szoríthatni a saját károsítása nélkül, semmi sem tartja őt ily öröm megszerzésétől többé vissza."⁹⁰

A felebaráti szeretetet szinte minden vallás hirdeti, de az eredményei nem egyformák. A *keresztény szeretet* Isten és ember közös szeretetét vallja, de mint a törvényekből, ebből is csak annyi valósul meg, amennyit végrehajtottunk belőle. "A keresztény szeretet olykor azért olyan papirosízű, szabályzatjellegű — írta Hegyi Béla —, mert nem a megélt szeretet lényegíti át tetteit, hanem valami óvatos megfontolás[...] A szeretet mintha nem vált volna vérré, nem mosná át egész életünket."⁹¹

Végére hagyunk egy alapvető kérdést: mi adhat energiát a szeretetünkhöz? Egyedül a *humanizmus*. Aki ebből jó adagot gyűjtött magának, bizonyos lehet, hogy nem kell a lelke kohóját takaréklangra állítania. Nem kell vigyáznia, hiszen nem fa vagy szén ez, amely kifogy a raktárból, nem földgáz, amely kiég a tartályból. A humanizmust pedig a tudás, a *megszerzett ismeretek alkotják*. Ebből alakul ki az ösztönösség alapjain az *intelligens szeretet*, amely tudja mit tesz és ismeri cselekedetének súlyát.

⁹⁰ A szeretet breviáriuma. 1991. 353.

⁹¹ Hegyi B. 1982. 453.

Bizonyosan olvastak már — állítólag nagy gondolkodóktól, alkotóktól származó — ilyen és hasonló mondatokat: "Minél jobban megismerem az embereket, annál jobban szeretem az állatokat", vagy "Ha ember nem volna, ki kellene találni, de ember nélkül csak nyer a természet" stb. Lehet, hogy ezek az emberek, akik az ilyen álszellemességeket leírták "gondolkodók" voltak. Lehet, hogy építettek házat, hidat, egész várost, csak a lelkük maradt üres. Csak önmagukban felejtették el fölépíteni a szeretethez szükséges humanizmust. Juhász Gyula írta az "Ó Ember!" című versében, melynek első négy sorát idézzük:

" Az Embert én sajnálva szeretem,
A gyűlölet nem borom, kenyerem.
Mert jó az Ember, csak a sors gonosz,
Az bujtotgat, sebez és ostromoz[...]"

Thomas Mann teszi föl a kérdést a "Varázshegy" című regényében:

"Mi is az a humanizmus? Emberszeretet — feleli —, semmi más, czen a réven egyben politika is, lázadás minden ellen, ami beszenyezi és lealacsonyítja az ember eszméjét. [...]kezdettől fogva pártjára kelt az emberiség ügyének, a földi érdekeknek, a gondolatszabadságnak és életörömnének. Prometheus! Igen, ő volt az első humanista."⁹²

2.6. KORUNK PROMETHEUSAI: AZ ÁPOLÓK A BETEG EMBER SZERETETE

A szeretet elnyerése *érési folyamat*, amely az Isten szereteten, szülői és önszereteten át jut el a felebaráti szeretetig, vele a humanizmusig és jut tovább a betegek elfogadásáig, szeretve gyógyításukig. Th. Mann gondolatát kiragadva és tovább fejlesztve, legyünk büszkéek arra, hogy *korunk Prometheusai lehetünk*. Ráadásul, nekünk a tüzet nem kell kívülről hozni, netán az "istenektől ellopni",

⁹² A szeretet breviáriuma. 1991. 333.

mint őgörök elődünknek. A mi kohónk a lelkünkben ég, csak izzásba kell hozni, és adhat-e erre jobb alkalmat más, mint amikor elesett, beteg ember kerül hozzánk. Amikor azért jön valaki, mert bajba jutott és segítségünkért kiállt. Lehet megható egy szép színházi jelenet, megkapó az ártatlan gyermektekintet, vérpezsdítő a szép szempár pillantása, de egyik sem váltja ki belőlünk azt az érzést, amelyet a szenvedő beteg. István Lajos szombathelyi haematológus professzor Harsányi Lajos egyik versét idézte:

"Balladisztikus hangvételű költeményében egy haldoklóról ír, akin nem tudott segíteni a tudomány. Aztán jött valaki, aki »[...]együttérző meleg szívét a beteg vadul verő szívére tette, és ettől elmúlt a régi láz.« Gyógyítani csak szívközelben lehet."⁹³

Már kezdetben, amikor a nővér a *testi ápolás szakaszában* van a betegével, megindul a gondoskodás és a törődés. A beteg támaszt és szeretetet vár. Az emberi lélek nem ajtó, amelyet csak meg kell nyitni és árad belőle a szeretet válogatás nélkül. Itt és ezért szükséges az *empátia*, a megfelelő kapcsolatteremtés és beleérzés, beleélés művészetének ismerete. A *szavak* és a *tettek* uralkodóvá válnak. Hárdi István írta: "Gyengédség, kedvesség, türelem, udvariasság a jó stílus összetevői, melyben a nővéri szeretet megmutatkozik. A »hogyan« fontosabb, mint a »mit«."⁹⁴

Az eddigiek során azt hangoztattuk, hogy szeretet csak egy van, és az igazi szeretet nem válogat, nem mérlegel. Ha ez alól nem is kibúvót keresünk, ha nem is arról van szó, hogy állításainkat cáfoljuk, a nővér-beteg esetében mégis el kell mondanunk, hogy szeretetünk hőfokára, személyes irányultságára vigyáznunk kell. Itt van az a körülmény, amikor a humanizmusunkat belső képzettségünk, intelligenciánk alakítja. A beteggel kapcsolatban megnyilvánuló szeretetnek nem szabad hűvösnek lennie, de kell távolságot tartania. Ez a szeretet nem loboghat

⁹³ Hajba F. 1989. 4.

⁹⁴ Hárdi I. 1966. 30.

máglyaként és nem alakulhat át ajnározássá, főleg nem szerelemmé! Egyébként ez elsősorban a beteg érdeke, hiszen a túlzottan melegező kapcsolat egy személyhez kötné és *hospitalizálná*. Ez pedig veszélyt jelentene számára. A nővér szeretete nem lehet bizalmaskodás. Más mértéket igényel tőlünk egy elesett kisgyermek és mást a nyolcvan év körüli aggastyán. Főlöské az idős ember becézése, egyenesen kellemetlen, ha az ápoló "bácsizza, nénizi", vagy gügyög vele, akár egy gyermekkel. Hárdi István általánosítása érvényes: "A jó ápoló szereti betegeit[...]" — és ezt az érzést a betegek javára fordítja.⁹⁵

Miként valósítható ez meg? Bizalmaskodás helyett *támogató magatartást* tanúsítsunk. Ez kortól és betegségtípusoktól egyaránt függ. Néhány példát említünk. A nővér "A gyermek érzelmi megnyilvánulásait viszonzozza, s ha jó érzelmi kapcsolatba kerül vele, sokat tehet a hospitalizációs ártalmak ellen."⁹⁶ Nézzük a másik végletet, az idősekkel való *szeretetteljes foglalkozást*. Például a szociális otthonban dolgozó nővérek számára azt javasolhatjuk, hogy az öregekkel kapcsolatban "Az ápolásban is legfontosabb személyiségük, egyéniségük értékelése[...] A rájuk bízott öregekben egy kicsit nagyszüleiket, közeli hozzátartozójukat lássák."⁹⁷

Az öregekkel nem könnyű bánni. Itt van például egy alapvető gond, az *inkontinencia*, amelyet többnyire szégyellnek, sőt takargatnak és ha kiderül, akár dühöt is kiválthat belőlük. A kérdés tehát óvatos, megértő, sőt szeretetteljes kezelést igényel.

A legtöbb beteg, kortól és intelligenciától függetlenül fél a beavatkozásoktól, műtétektől. Legtöbbször ilyenkor bizonyos, "ajánlatokat" tesznek. Fontos, hogy ezekre megfelelő "megegyezések" jöjjenek létre. Tipikus jelenség a narkóztól, az "éjbe zuhanástól" való félelem, de annál jobb számára az ébredéssel, "a fénybe való visszatérés". Ha ilyenkor nővér áll mellette, aki megtöri

⁹⁵ Hárdi I. 1966. 78.

⁹⁶ Hárdi I. 1966. 117.

⁹⁷ Hárdi I. 1966. 127.

gyöngyöző homlokát és néhány megnyugtató szóval: "szerencsésen túlesett rajta", vagy "jól sikerült a műtétje" stb. kedvesen üdvözlí, a szeretetet érzi és hamarosan óriási lelki terheléstől szabadul meg. Az is közismert, hogy a beavatkozásokat követő 3-4 nap múlva depresszió léphet föl. A szeretetteljes ápolásnak, a *közös gond* megoldásának ekkor is nagyon fontos szerep jut.

"A szeretet és a törődés betegek sok régi sebeit orvosolhatja, szeretethiányát pótolhatja, s rekonpenzálhatja sok elszenvedett gyermekkori, otthoni, felnőttkori sérelemért. A törődés, a gondoskodás védelmet jelenthet számos belső, kóros impulzus ellen is, amilyen pl. a bűntudat, a fogyatékoság érzése, agresszió."⁹⁸

A szeretet gyakran nem áll meg az egyes ember, a ránbízott beteg szereteténél, hanem továbbterjed az osztály, a kórház, a nemzet vagy az emberiség egészének szeretetteljes gyógyítása, gondozása felé. Ilyen példát találhatunk a Nemzetközi Vöröskereszt létrehozásában. Henry Dunant (1828—1919) svájci író és filantróp a Vöröskereszt megalapításának Manifesztumában többek között így fogalmazott:

"Ezek az egyesületek, ha maradandók lesznek, nagy szolgálatot tehetnek járványok, áradások, tűzvészek és más előre nem látott katasztrófák alkalmával. A felebaráti szeretet, amely alakításukra alkalmat adott, lesz a rugója tevékenységüknek, ha bármikor is szükség lesz közbelépésükre."⁹⁹

A nővér-beteg szeretetkapcsolatáról Bajor Nagy Ernő rövid írása e témakör összefoglalását nyújthatja, de túl is mutat ezen: föltárja azt, hogy a gondolkodó ember és a humánus társadalom számára milyen elismerést vált ki az ápolók szeretete. Egy elfekvő kórház idős, halálra váró embereiről és az őket ápoló nővérekről írt:

⁹⁸ Hárdi I. 1966. 78.

⁹⁹ A szeretet breviáriuma. 1991. 265-266.

"A négyágyas szoba bejárata előtt szokatlan tevékenység közepette leptem meg valamelyik nővért, akit már régebben ismertem. Éppen a szemöldöke vonalát »igazította meg« egy errevaló ceruzával. Kibuggyant belőlem: »Csak nem szépíti magát annak a haldokló néninek?«

A válasz komoly volt és lefegyverző: »Igen, neki rakom rendbe magamat. Ha dűltan lépek be, megérzi rajtam a véget. Nem akarom, hogy kétségbe essék.«

Lehajtottam a fejemet. És csak későn jutott eszembe: hány női kéz fölé hajoltam életemben, de az még soha nem fordult meg elmémben, hogy megcsókoljam a legelesettebbek fölé is a remény ejtőernyőjét varázsló nővér fáradt kezét."¹⁰⁰



12. A beteg gyermekben nincs félelem a szerető mosollyal közeledő nővér iránt , és megkapaszkodik annak feléje nyújtó kezében.

¹⁰⁰ Bajor N. E. 1980. 274.



13. A beteg gyermek anyaként fogadja el a szeretetet
sugárzó nővért és odabúvik hozzá



14. Az utolsó korty is enyhít a haldokló betegen, ha
a nővér szeretettel és odaadással nyújtja.



15. "Ha letörlöd verítékes homlokom és megfogod a kezem, érzem, hogy szeretsz. Ezzel az utolsó élménnyel, szeretetben távozom..."



16. Az érintő simogatással átadott fiúi szeretet az idős édesanyának (Erdélyi Tibor felvétele).

2.7. A GYÓGYÍTHATATLAN BETEG ÉS A HALDOKLÓ SZERETETE

A nővér hivatásának egyik legnagyobb gondját akkor vállalja, amikor gyógyíthatatlan beteget vagy éppen haldoklót ápol. A testi-lelki épségnek és a többnyire fiatalságnak örvendő nővértől személyében még távol áll a halál, csupán a hivatása "készteti" arra, hogy korábban szembe nézzen vele, mint ahogy ő azt lelkileg igényelné.

Lehet-e "irtózva" vagy tartózkodva szeretni? Miként tudunk a félelemből szeretetet alkotni? Bóna László egyik tanulmányában arról írt, hogy az élet és a halál elválaszthatatlanul összefolyik és átalakul egymásba, miként a szerelem és a szeretet. Induljunk ki ebből a gondolatból:

"Állandóan hordjuk-e a szerelmet, hogy ez az érzésünk néha megkapja konkrét alanyát, akire irányulhat, vagy az ember alapállapota az, hogy nem-szerelmes és néha egy-egy konkrét alany egy pillanat vagy egy folyamat alatt felkelti bennünk az alapállapotunkkal kizáró módon ellentétes érzést, a szeretetet?"¹⁰¹

Ezek után föl kell tennünk a kérdést, hogy van-e a szeretet és a halál között összefüggés? Lehet-e a halált szeretni, mint ahogy a szeretetet meg lehet halasztani? Egyáltalán értelmes és értékes jelenség-e a halált szeretnünk? Ezekre a kérdésekre nehéz válaszolni. Ahogy az ellentéte: a halál gyűlölete és elvetése megszületett, épp úgy sok emberben él a halál szeretete is. Egy átfogó kérdőíves válaszadás során mindkét kérdésre sok-sok "igen" feleletet kapnánk.

Mindezeket a filozófiai jellegű gondolatokat azért kellett előre tisztáznunk, mert az ember, így az ápoló a menthetetlen vagy haldokló betegben ösztönösen az ő és a saját életének végét, vagyis a halált és munkájának hiábavalóságát érzékelheti. Egyik elrettenti, másik elkedvetleníti. Gyököcssy Endre a következőket írta:

¹⁰¹ Bóna L. 1987. 403.

"Az egyik New York-i kórházban fölmérést végzett egy pszichológus [M. K. Bovers: Counseling the Dying. New York, 1964.], s miután egyenként érdeklődött az egyik kórházi osztály betegeinek állapotáról, a folyósó sarkában elhelyezkedett, ahonnan mindent jól beláthatott, és kezében stopperórával mérte, hogy mennyi idő alatt ér az ügyeletes nővér egy-egy beteg szobájába, amelynek ajtaja felett kigyulladt a jelzőlámpa. Hosszú és alapos felmérésének eredményét így summázta: a gyógyulásban lévőkhöz a nők rendszerint azonnal elindultak és sietve haladtak céljuk felé. A gyógyíthatatlannak diagnosztizált beteghez később indultak el, lassan vontatottan mentek, és habozva, szinte önmagukat késleltetve nyitottak be szobájukba[...]

[...]Fel kell vetnünk a kérdést: nem ugyanígy viselkedik-e ösztönszerűen mindenki, legyen az orvos, lelkész, ápoló, vagy hozzátartozó, akinek gyógyíthatatlan, vagy éppen halálos beteggel van dolga?"¹⁰²

Viselkedésünk alaphelyzete ösztönszerű és természetes. Az egész állatvilágban hasonló tapasztalunk. Magatartásunk következtében az egyébként is szenvedő beteg még a szeretet hiányától is tovább szenved.

"A gyógyíthatatlan beteghez katonásan, mereven, keményen benyitó ápolónővér magatartása is sokkal inkább védekezési mechanizmusra utal, mint szívtelenségre" — írta Gyökössy.¹⁰³ Az ember a belső ösztönkésztetései jelentős részét humanizálta. Így kell lennünk a gyógyíthatatlan és a haldokló beteg iránti kezdeti szorongásunkkal is. Alá kell rendelnünk egy magasabb és ezért értékesebb ápolási szempontnak: a beteg szenvedésének szeretettel való enyhítésének. Ez a feladat mind nagyobb súllyal nehezedik ránk, ahogy időben haladunk a XXI. század felé. Sajnos egyre több a megtört ember, aki lelkében halált és kínt hordoz, és egyetlen gyógyszerünk lehet rá: a szeretet. Ribár Jánost idézzük:

¹⁰² Gyökössy E. 1992. 193-194.

¹⁰³ Gyökössy E. 1992. 194.

"Megdöbbentő ennek a századnak a történelme: két iszonyatos világháború, koncentrációs táborok, Gulag, forradalmak, puccsok — vér, halál és káosz. Szomorú belátás, hogy az ember önmagában véve mind a történelemre, mind a természetre destruktíven hat. A hatalmas iparosítás, a technikai bravúrok ára ma még igazából beláthatatlan s be kell ismernünk éppen a halállal szembeni vereségünket."¹⁰⁴

Ezt a vereséget oldja a szeretetünk. Aki szeret, aki szeretve segít az utolsó napjait, óráit élő betegtársán, ő a "félelmetesnek" tűnő halált kényszeríti arra, hogy kegyes legyen. A nővér szeretete minden gyógyszernél és beavatkozásnál nagyobb erő lehet, mert a beteg érzi, hogy nincs egyedül és megbékél az elmúlással. Ady Endre az "Álmom: az Isten" című versében ezt írta:

" Nem bírom már harcom vitézül.

Megtelek Isten-szerelemmel!

Szeret kibékülni az ember,

Mikor halni készül."

A szeretet gyakorlásában minden ember, így a nővér is olyan, akár egy lekipásztor. A szeretet a mentális segítség legszebb és legértékesebb adománya, amelyet lélekkel kell teljesítenünk, ezért több fontos módszert érdemes elsajátítanunk a lelkeszi hivatásból. Tehetjük ezt akkor is, ha nem vagyunk hívők vagy vallásosak, mert nem jelent ez elvi feladást, de annál teljesebb lelki gazdagodást!

Máté evangéliumában olvasható (8, 8.), hogy a kafarnaumi századosnak súlyos beteg volt a szolgálja, ezért kérte Jézust, hogy gyógyítsa meg. Jézus vállalta, hogy elmegy hozzá, mire a százados ezt felelte: "Uram, nem vagyok méltó, hogy az én hajlékomba jöjj; hanem csak szólj egy szót, és meggyógyul az én szolgálám."

Ez az idézet fontos példa az ápolónak. Két jelzést is tartalmaz. Az egyik a "hittel teljesített szeretetet". Ha hiszek abban, hogy az én szeretetem jótékonyan

¹⁰⁴ Ribár J. 1990. 210.

hat a betegre, akkor nagyot léptem előre az ápolás művészetében. "Érzelmi síkon rezonáljunk kínjaira, megértve azt is, amivel nem értünk egyet."¹⁰⁵

A másik példa Máté idézetében a következő: a "csak szólj egy szót" — és *meggyógyul*, a mi esetünkben pedig *enyhül* betegünk szenvedése. Amíg hall bennünket és reagál rá, amíg szorongását megoszthatja velünk, addig azt a szeretetünkkel oszthatjuk. De tovább kell mennünk! A haldokló esetleg még lucid állapotban is érzékelni fogja a szeretetünket.

"Mindennél fontosabb, a beteggel való együttlét. Az érintkezés, kapcsolat megőrzése és fenntartása mindhalálig. Még akkor is, ha az már csupán szentségesen szóltan együttlét: ülni valaki mellett úgy, hogy két ember között személyes és szentséges atmoszféra alakulhasson ki."¹⁰⁶ Ez a "szentséges atmoszféra" a szeretet, amely olyan, mint egy láthatatlan felhő vagy burok, amely magába foglalja a két embert: az ápolót és szenvedő betegét, majd a távolságot átsugározva fölmelegíti, enyhíti az együtt töltött időt. Egy perc szeretetteljes kapcsolat olyan értékű is lehet, mint akár egy órás kezelés.

"Megfelelő ápoláson túl szükségük van a betegeknek a kicsiben gyakorolt nagy szeretetre is. Ez pedig a tapintat[...]

[...]Gyakran előfordul, hogy nála jóval fiatalabb ápolójában (orvosban, lelkészben) *szülőpótlékot* keres és így is kezd viszonyulni hozzá. Éppen úgy igényli annak gondoskodó szeretetét, babusgatását, mint kisgyerek-korában a szülőjétől."¹⁰⁷

Itt jutottunk el ahhoz a fontos ponthoz, hogy a nővér a legteljesebben úgy adhatja át a szeretetét, ha elsajátította az "anyás típusú nővér" tulajdonságait; ha egy kicsit a szenvedő "anyja" tud lenni; ha úgy tartja ölében a haldokló fejét, ahogy a "Pieta"-kon ábrázolt Mária karolja át keresztről levett fiát.

¹⁰⁵ Gyököcssy E. 1992. 200.

¹⁰⁶ Gyököcssy E. 1992. 198.

¹⁰⁷ Gyököcssy E. 1992. 201.

Különös gondoskodást, ápolást és szeretetet igényel a szuicid kísérlet után intézetben szenvedő, haldokló beteg, hiszen többszörös kudarcélményt hordoz magában. Dr. Jolles, az angliai Országos Lélekgyógyászati Intézet igazgatója szerint: "Nincs olyan helyzet az életben, amely az egészséges lelkű embert öngyilkosságra kergetné. Sem lelki szenvedések, sem koncentrációs táborok, sem a végső csőd."¹⁰⁸

Az eleve sebzett ember a tette után tehát azzal is szembesül, hogy még az önpusztítása sem sikerült. Wilhelm Stekel írta: "Senki sem öli meg magát, aki már valakit ne akart volna megölni, vagy halálát nem kívánta volna."¹⁰⁹

Ahhoz, hogy az ilyen sérült lelkű ember gyógyításában eredményt érjünk el, többszörös kezelésben kell részesítenünk. Mindenek előtt — amennyire ez lehetséges — tettének fizikai következményeitől kell megszabadítani, de ezzel párhuzamosan a mentális ellátását is el kell kezdeni. Ebben a nővérnek egy feladata van, a *szeretetteljes ápolás*. Értse meg a beteg, hogy mi nem haragszunk rá, nincs bennünk számonkérés, csak a *segítségnyújtás* igénye. Ezzel gondjának másodlagos részét, a kudarcélményét oszlatjuk. Legalább odáig el kell jutnunk, hogy a beteg önmarcangolás nélkül távozzon.

Ezután jön a hosszabb gondozás, amelyet erre felkészített házibeteg-ápolók bevonásával mindig szakorvos végez. Amit ebben az esetben a nővérnek tenni kell, az az, hogy szeretetét átadja és a beteg lelkében oszlassa a bosszú, ölni akarás, a mások és önmaga megsemmisítésére való törekvést. Igazán akkor érünk el kellő eredményt, ha szeretetünk befészkei magát a beteg lelkébe, akár egy kakukkfióka, amely lassan kidúrja maga mellől a fejlődését gátló társakat. Itt a szeretet kell, hogy lelkében növekedjen tovább és elnyomja az ellene ható érzéseket, törekvéseket.

¹⁰⁸ Gyökössy E. 1992. 176.

¹⁰⁹ Gyökössy E. 1992. 176.

2.8. A SZERETET ÉS A GYÁSZ

Nem kis feladatunk az önmarcangoló vagy éppen másokat kárhóztató, de mindenféleképpen lelkiileg szenvedő gyászolók szeretetteljes segítése. A betegellátó intézményekben elhaltak hozzátartozói gyászukban először, mint külső, tehát nem a családhoz tartozó emberekkel, az orvosokkal és a nővérekkel találkoznak. Tőlük kapják az első részvétet is, de nem mindegy, hogy hogyan? "Hivatali" kötelezettségből vagy megértő szeretettel. Márpedig ez a primér benyomás indíthatja el bennük a gyász *feldolgozását*, vagy gátolhatja bennük a ráhangolódást és késleltetheti azt. A felelősségünk tehát nagy, és mögötte áll a lelkiismeretünk is, amely arra ösztönöz, hogy segítsük a szenvedő hozzátartozókat. Ez a *gyászmunka* megteremtése, amely elfelejteti velünk az itt gorombán hangzó "munka" kifejezést, ha szeretettel végezzük. A lelkesz vélekedését mi is példaként követhetjük:

"»Pál apostol megállapítása szerint egyetlen ember vétkének következménye az, hogy minden embernek meg kell halni.« Ez a teológiai tény azonban nem jelenti azt, hogy az ezzel összefüggő következményeket jogunk lenne szeretetlenül kezelni; tehát azért, mert a halál valamiképpen megérdemelt büntetésünk, és a gyász, mint a halál árnyéka, szintén hozzátartozik a büntetéshez, ne kellene teljes szeretettel és segítőkészséggel fordulnunk a gyászolók felé."¹¹⁰

Az ápoló kötelessége valóban nem az, hogy okfejtést végezzen, vagy filozófiai magyarázatot adjon önmagának, illetve másoknak. A szeretet nem kérdez és nem kér számon, csupán árad és sugároz. A gyászolókkal szemben ez leginkább mégis beszédünkben nyilvánul meg. Ribár János lelkesz írta, és az ápolóknak sem ajánlhatunk jobbat:

"A közlés módjáról is kell pár szót ejtenünk: a halálhír közlésének van egy saját és betartandó koreográfiája, struktúrája. Ügyelni kell a hanghordozásra, a

¹¹⁰ Ribár J. 1990. 198.

szavak , a mondatok megfogalmazására, valamint sugározni kell az együttérzést."¹¹¹ Pontosabban: a *szeretve együttérzést*.

"Az is fontos, hogy a mondat legyen szépen kiépített és kerek, mert az esztétikum pozitív hatású még az ilyen seb esetén is. Nagyon fontos továbbá a gyászolókhöz való teljes odafordulás, a teljes ráfigyelés, ami egyben a teljes ráhangolódást is jelenti."¹¹²

Mit jelent ez a szeretet nyelvén? Mindenek előtt azt, hogy a gyászolóknak a halál szót nem említjük. Ez nem a megtörtént tény nyílt kerülése, de az őszintén gyászoló az első lelki fázisában még megrendült, "sokkos" állapotban van, és nem ez az időpont a legmegfelelőbb a halált fölemlegetni. Legalább ilyen fölösleges a gyászoló számára a szakmai zsargonnak ható, vagy éppen érthetetlen "exitált" kifejezést alkalmazni. Intelligenciánkra, műveltségünkre jellemző, hogy szépen és szeretettel beszéljünk a tényről: "eltávozott", "követte elődeit", "végre elszenderült" és így tovább. Ezek olyan jelzések, amelyek a gyászolóknak az együttérzésünket juttatják kifejezésre a történet természetes elfogadásával. Azt is sugallják, hogy ez a "távozás" korántsem volt olyan kegyetlen, ahogy az a hozzátartozókban fölmerülhet. Megnyugtató szavaink indítják el a gyászolóknak a szeretet befogadását és vele a megfellebbezhetetlen természeti törvényben való megnyugvást.

2.9. A HÁZASTÁRSI SZERETET

A legtöbb házasság esetében a nagy szerelem elmúlik és fölváltja a szeretet. Csak ritkán találkozunk össze két ember úgy, hogy szerelem és szeretet végig kíséri a kapcsolatukat. Mindenesetre a szeretetük adja a kitartást, ragaszkodást, elnézést, önzetlenséget, mindazt, amit Pál apostol a "Szeretet dicséretében" elbeszél.

¹¹¹ Ribár J. 1990. 213.

¹¹² Ribár J. 1990. 214.

B. Liss írta, hogy a házasságkötést követően "Szeretet ott jön létre, ahol az ember a partnerét valóságosan megismeri jó oldalaival és gyengéivel együtt és mindennek ellenére igent mond rá."¹¹³

A hitvesi szeretet a felebaráti szeretet magánélménnyé, egyedivé változott formája, amelyre a "halálon túli" hűség is jellemző. Akik igazán szerették egymást, a másik fél elvesztése után sem keresnek párt maguknak. Olyan erővel él bennük a "csak vele átélehető" szeretet emléke, amelyet nem akarnak elveszíteni, egy másik típusú hitvesi szeretettel fölváltani.

Petőfi Sándor 1847. szeptemberében Koltón írta közismert, szép versét, a "Szeptember végén"-t. Idézzük föl idevonatkozó utolsó versszakát:

" Ha eldobod egykor az özvegyi fátlyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
Én feljövök érte a síri világból
Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörlni véle könnyűimet érted,
Ki könnyeden elfeledéd hivedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is, örökre szeret!"

2.10. A CSALÁD SZERETETE

Szeretetünk az egyes emberekről átsugárzik a csoportokra, mindennek előtt a családunkra. Gyulay Endre Szeged-csanádi megyés püspök írta: "Milyen nagyszerű isteni ajándék a családi otthon! Mennyi öröm és mennyi áldozat helye, ahol »önzetlenül, mit sem várva a másinak ajándékozta magát és segíti abban, hogy egészen megvalósíthassa önmagát.« »Tehát senki, még az állam sem

¹¹³ B. Liss. 1992. 22.

szakíthatja el a szeretet kötelét.« Fennáll a halálíg. De szeretetet kell nyújtaniuk a szeretetközpontból gyermekeik, rokonaik, az egész társadalom felé."¹¹⁴

Hasonló gondolatokat tükröz István Lajos szombathelyi haematológus professzor kijelentése is, miszerint "- A humánus és a szeretet intézménye a család."¹¹⁵

Pleskó András fogalmazta: "A család tagjait szeretet és megbecsülés fűzi össze. A szülők gondoskodnak gyermekeikről. A gyermeki szeretet megnyilvánulásai: a gyengedség, a segítőkészség, a család munkájában való részvétel, a szorgalmas tanulás, az örömszerzés[...]"¹¹⁶

A "család" fogalom kétszeresen jellemző ránk, egészségügyi dolgozókra. Egyszer a saját családunkat értjük alatta, amely a magánéletünk központja, másodsor pedig a munkahelyi kollektívát, amelyben rajtunk kívül beletartozik a beteg és a többi munkatárs. Így együtt alkotjuk azt a "gyógyító közösséget", azt a nagy családot, amely azért jött létre, hogy közös erővel gyógyítson.

Ha elfogadjuk Paracelsus bölcs mondását, hogy "A szeretet a legjobb gyógyszer", akkor elfogadtuk azt is, hogy ennek a gyógyító közösségnek a legfőbb feladata a szeretve gyógyítás. A mi nagy családi erőnk, *gyógyító írunk* a szeretetünkben kell hogy legyen, minden más ráadás, amelyet a tudományok biztosítanak.

2.11. A TÁRSADALOM SZERETETE

A szeretet nemcsak kisebb-nagyobb csoportokat fog át, hanem a *társadalmat* is. Csak így alakulhat ki a *népünk szeretete* és a *hazaszeretet*. II. János Pál pápa 1991-es magyarországi látogatásának búcsúbeszédéből idézünk egy rövid részletet:

¹¹⁴ Gyulay E. 1991. 6.

¹¹⁵ Hajba F. 1989. 4.

¹¹⁶ Pleskó A. 1987. 12.

"Az igazságosság segíthet titeket, hogy igazságosan osszátok szét az anyagi javakat, de a boldog és igazán emberi társadalmat nem lehet megteremteni irgalom, szeretet és megbocsátás nélkül.

Arra törekedtek, hogy új, demokratikus társadalmat hozzatok létre, amely jogon és igazságon alapszik. Én hozzáteszem: nem tudjátok felépíteni ezt a világot, ha nem vagytok készek arra, hogy megvalósítsátok az irgalmasság és a szeretet értékeit."¹¹⁷

Széchenyi István (1791—1860) emberi nagyságára jellemző volt, hogy nemcsak egyetlen társadalomban, népben és nemzetben gondolkodott. Lelkének szeretete csordulásig volt és csöppjeiből távolabbra is hullatott. "Csak a gyenge szereti önmagát — írta —, az erős egész nemzeteket hordoz szívében."¹¹⁸

*

A szeretet különböző "típusait" vizsgálva, rengeteg mindenről lehetne és kellene is még írunk, ha az adott terjedelem nem szabna neki határt. Így például a baráti szeretetről, a szerelmesek egymás iránt érzett szeretetéről, az áldozatos szeretetről, a természet, a művészet, a technika, a tárgyak stb. szeretetéről; vagy az olyan túlhajtott és oktondi érzésről, mint a majomszeretet, amely azt bünteti, akit szeret. Fölsorolni is lehetetlen lenne mindet. Nem szóltunk a szeretettel való kufárkodásról sem, a mindig mosolygó kétszínűségről, ahol csak máz a szeretet. Ebben a tanulmányban mi elsősorban arra figyeltünk, hogy legalább azok a szeretetformák érintve legyenek, amelyek szükségesek vagy összefüggésbe hozhatók a nővéreknek a betegek iránti szeretetével.

¹¹⁷ II. János P. 1991. 202.

¹¹⁸ A szeretet breviáriuma. 1991. 353.

3. A SZERETET, MINT SZÜKSÉGLET

A. H. Maslow ún. "motivációs elmélete", az *alapvető szükségleteinket* tárgyalja. Így fogalmazott: "Legalább öt olyan cél-csoport van, amelyet alapvető szükségletnek nevezhetünk. Ezek röviden a fiziológiaiak, a biztonság, a szeretet, a tisztelet és az önmegvalósítás."¹¹⁹ A továbbiakban Maslow elméletéből a *szeretet iránti szükségletünkre* vonatkozó néhány fontos megállapítását tanulmányozzuk.

Maslow az embert "[...]egy állandóan valamit kívánó állat"-nak jellemzi.¹²⁰ Ez határozza meg, hogy a kíváncsalmunk fő motivációja valószínűleg a fiziológiai szükségletünk. Így ír: "Az olyan személy, aki nélkülözi az életet, biztonságot, szeretetet és tiszteletet, feltehetően sokkal erősebben fogja kívánni az élelmiszereket, mint bármi mást."¹²¹ De, "Ha mind a fiziológiai, mind a biztonság iránti szükségletek megfelelően vannak kielégítve, akkor felmerül a szeretet, gyengédség és a valahová tartozás iránti igény[...]"¹²²

Az ember gyakran palástolja szeretet iránti éhségét, mintha ez valamiféle szégyelni való dolog lenne, avagy a gyengék tulajdonsága volna. Maslow szerint, "Vannak olyan emberek, akikben pl. az önérzet fontosabbnak látszik, mint a szeretet. A rangsornak ez a felcserélődése általában azon elképzelés kialakulásának a következménye, hogy az a személy, akit a legvalószínűbb, hogy szeretnek, erős és hatalmas személy, valaki olyan, aki tiszteletet és félelmet kelt és magabiztos vagy agresszív. Ezért az olyan emberek, akiknek hiányzik a szeretet és ugyanakkor vágnak rá, arra törekednek, hogy az agresszív, magabiztos viselkedés látszatát keltsék. Lényegében véve azonban a nagyfokú önbecsülést és annak viselkedésbeli megnyilvánulásait inkább mint valaminek az elérésére szolgáló eszközt, semmint magát az önbecsülést és annak kifejezését igénylik (mintegy az eszközt maga a cél

¹¹⁹ A. H. Maslow. 1990. 391.

¹²⁰ A. H. Maslow. 1990. 391.

¹²¹ A. H. Maslow. 1990. 376.

¹²² A. H. Maslow. 1990. 381.

helyett). A magabiztosságra nem annyira az önbecsülés, mint inkább a szeretet megszerzése érdekében törekszenek."¹²³

A szeretet *igény*. Aki korán elveszti a szeretetet és nem ismeri meg, az az iránta való igényét is elveszítheti. Az ilyen ember nemcsak lelki szegény, de lelki betegnek is számít. A. H. Maslow szerint: "A pszichopata [lelki beteg] személy egy másik példája a szeretet iránti igény állandó hiányának. Ezek az emberek, akik a rendelkezésre álló legjobb adatok szerint életük legkorábbi hónapjaiban vágytak a szeretetre és egyszerűen örökre elvesztették a képességet arra, hogy szeretetet adjanak és fogadjanak el (mind ahogy az állatok is elvesztik szopási vagy csipegetési reflexeiket, ha születésük után nem elég korán gyakorolták)." ¹²⁴

A szeretet úgy is megközelíthető, hogy nem más, mint *érték*, amelynek *megszerzéséért* áldozatra is képesek vagyunk. "[...]fontosabbak talán azok [az esetek], amelyek ideálokra, magasabbrendű szociális elvekre, nagy emberi értékekre stb. vonatkoznak. Ilyen emberi értékekkel az egyének mártírokká válnak; mindent feláldoznak egy bizonyos ideál vagy emberi érték érdekében[...] Éppen ezek azok, akik szeretnek és akiket szeretnek, és akiknek életében sok a mély barátság, akik kibírják a gyűlöletet, visszautasítást vagy üldöztetést." ¹²⁵

A gondolat — amelyet teljes egészében elfogadunk — azért megrázó, mert úgy tűnik, hogy a szeretet iránti éhség egy idő után meg is töri az emberben még meglévő szeretetet és valóban csak a mártíromsága marad. Gondolunk itt öngyilkos kiválóságainkra: színészekre, költőkre, tudósokra, képzőművészekre stb. Belőlük a szeretet híján elfogy az az erő, a "katalizátor", amely őket erősekké, küzdőképessékké tenné, hogy legyőzzék az üldöztetést, a kirekesztést, a visszautasítást.

"Ilyen megfontolások alapján kell felvetnünk azt a merész posztulátumot [követelményt, vagy bizonyítás nélkül elfogadott tételt], hogy az az ember, aki

¹²³ A. H. Maslow. 1990. 385.

¹²⁴ A. H. Maslow. 1990. 385.

¹²⁵ A. H. Maslow. 1990. 386.

bármely alapvető szükségletének kielégítése tekintetében akadályozva van, egyszerűen beteg embernek tekinthető. Ez azon meghatározásunk analógiája, amely szerint »beteg« az az ember, akinek vitaminokra vagy ásványokra van szüksége. Ki állítja azt, hogy a szeretet hiánya kevésbé fontos, mint a vitaminok hiánya? Minthogy ismerjük a szeretet utáni sóvárgás patogenikus [megbetegítőképes] hatásait, ki állíthatja azt, hogy tudománytalanabb vagy szabálytalanabb módon teszünk fel értékelő kérdéseket, mint az az orvos, aki pellagrát [nikotinsav-hiányos betegséget] vagy skorbutot [C vitamin-hiányos betegséget] állapít meg és kezel?"¹²⁶

4. A SZERETET HIÁNYA

Jankovich István írta: "A szeretet: *harmónia*. Hiánya feszültségeket, konfliktushelyzeteket hoz létre, diszharmóniához vezet és érdekesítő, idegborzoló, rendkívüli eseményeket teremti."¹²⁷

Jankovich meg is felel rá, milyen eseményekre, feszültségekre gondolhatunk. Így fogalmazott: "A világ legsúlyosabb betegsége a szeretet hiánya. Ez okozza a kapzsiságot, a hatalomvágyat, az agressziót, a bűnözést, az éhezést, a bizalmatlanságot, a háborúkat, az elnyomást, a kizsákmányolást, a bosszút, a gyűlöletet, az irigységet stb."¹²⁸

Különleges eset, de sajnos igen gyakori, ha valaki szeret ugyan, de ezt nem tudja kimutatni vagy éreztetni. Akire a szeretet vonatkozna, ezt nem érzékeli, ezért nála a *szeretetéhség* épp úgy rombolhat, mint azoknál, akiket valóban nem szeretnek és boldogtalanok. Mert azt világosan tudnunk kell, hogy *ahol szeretet él, ott boldogság is van*.

¹²⁶ A. H. Maslow. 1990. 390.

¹²⁷ Jankovich I. 1992. 98.

¹²⁸ Jankovich I. 1992. 101.

Az is szomorú, XX. századi jelenség, hogy szeretnénk ugyan szeretni, talán szeretünk is, csupán nincs időnk egymásra és elrohanunk a szeretet előtt. Pedig a szeretet *gyengéd gondoskodás*, amely valamennyi gondon, bajon átsegítene. A rohanás ma már a legtöbb családban csak karácsony este fékeződik le rövidke órára, és kerülünk egymáshoz közelebb. A karácsony este a szeretet ünnepe, a család legbensőbb kapcsolatteremtésének ideje lenne, mégis, hány otthonban vált formálissá, és arra a néhány percre zsugorodott, amíg kiosztják egymásnak az ajándékot.

A szeretet hiánya legtöbbször ott mutatkozik meg, ahol a legnagyobb szükség volna rá, éppen ezért könyörtelenül pusztít. Megrázó történetet írt le Beck Zoltán egy "megesett" gazdalány sanyarú sorsáról a vásárhelyi Pusztán: "Máig is emlékeznek egy 1918-ban történt esetre, amikor az egyik lányt kötéllel nagyon megverték és becsukták a kamrába. Enni is csak oda adtak neki, úgy tartották, mint a rabot a börtönben. Hideg tél volt, amikor szült. Kiszökött a kamrából és a kazlak közt szülte meg a gyereket. A kisgyerek megfagyott."¹²⁹ Függ Zsuzsa egyik írása is a szeretet hiányát és annak következményeit ábrázolja. Egy általános iskolában történt eseményt beszél el:

"Gábor lesöpörte az ebédlőpultról a kenyeret és rátaposott, majd elkezdte földhöz vágdosni a kanalakat, tányérokat. A gyerekek ijedten félrehúzódtak. A tanár közeledésére a farzsebéből késeket rántott ki és azokkal hadonászott. Késő délután kicsit lenyugodva ezeket írta egy papírra:

»Hónaponta visznek az ideggondozóba. Nem tudom, mióta nem szedem a gyógyszert. Lapáttal, piszkafával, ököllel, söprűvel vernek otthon, mindig az öcsém miatt. Tegnap ököllel vertek meg. Este a film után szoktam lefeküdni. Nem szokott senki megfürdetni. Ritkán nézik meg az ellenőrzőmet, akkor sem írják alá. Az öcsém szülői értekezletére elmennek, az enyémmre nem. Apukám mindig részeg.

¹²⁹ Beck Z. 1975. 499.

Verekszik. Nem tudom, miért kell és miért nem hagyja békén a másikat. Be szoktam sűrűn pisilni. A késeket a konyhából hoztam a mamám fiókjából.»

Apja börtönbe, Gábor állami gondozásba került. A nagymama nyugdíjas. Édesanyja meghalt. Kishúga a nagymamával maradt. Gábort nem várja senki..."¹³⁰

Már ebből a két különböző történetből is látni lehet, hogy a *szeretethiány deviancia*. Az éretlen személyiség brutalitása. Nyomában szinte mindig kimutatható az önzés, nagy fokú csalódottság, szociális elnyomorodás, az alkohol és újabban a drogfogyasztás valamilyen formája, illetve a műveletlenség.

A harmadik, befejező példánkat F. N. fogalmazta meg. T. A. az első leírt találkozáskor 25 éves lány. Szülei elváltak és az édesanyjával élt együtt. Akkor ügyintézőként dolgozott egy forgalmas utazási irodában.

"Anyjával kezdettől fogva rideg és szeretetlen volt a kapcsolata. Testvérei egyáltalán nem örültek a kis jövevénynek, az egész nap bömbölő »pisis kilánynak«. Nem volt szép gyerek. Kétéves korától szemüveget kellett hordania erős rövidlátása miatt. Anyja egy szép kis hajas babát várt, ehelyett egy nyűgös, csúnyácska lányka volt, aki nagyon érzékeny lévén, megérezte a felé irányuló elégedetlenséget és csalódottságot. Anyja nem reagált A. kedveskedéseire, öleléseire. Lényegében képtelen volt elfogadni lányát olyannak, amilyen: csúnyának, félénknek. Lassanként teljesen visszafojtotta a gyerekekben levő — és soha ki nem elégített — szeretet- és gyöngédségigényt. A. magába zárkózott, és megtelt a lelke kisebbségi érzésekkel. Jó képességeit (szépen hegedül, kézimunkázik) sosem dicsérték. Egyre inkább azt érezte, hogy ő teljesen értéktelen és felesleges, akire csak a munkában van szükség. (Későbbi öngyilkossági kísérleteinek ez volt az egyik kiváltó oka.)"¹³¹

¹³⁰ Függs. 1994. 1-2:6.

¹³¹ F. N. 1991. 5:57.

4.1. SZERETETÉHSÉG

A szeretet hiánya nem minden esetben kezdődik vagy jut el agresszióig, esetleg önpusztításig. Általában *szeretetéhséggel* kezdődik, amely a *lélek koplalása*. Amíg a testi éhezés olykor hasznos is lehet, vagy nemes célt szolgálhat, a szeretetéhség mindig negatív jelenség és nem vezet pozitív kiúthoz! "Szeretet nélkül az emberiség nem létezhet egy napig sem" — írta E. Fromm¹³², míg a test akár hetekig elvegetálhat.

A szeretet hiányából adódó éhséget nem lehet látszatszeretettel vagy pótcselekvésekkel csillapítani. A szeretetéhségnek nincsenek fokozatai, hogy most csak kicsit vagy nagyon éhezem, esetleg "diétán vagyok". A szeretet hiányától mindig egyformán "*korog*" a *lélek*.

A szeretet hiánya a születés pillanatától megmutatkozhat, vagyis a szeretetéhség korhoz nem köthető. "A csecsemő éppen kezdeti ráutaltsága miatt igényli a melegségből, szeretetből és védettségéből álló biztonságot, ami testi és lelki fejlődéséhez elengedhetetlenül szükséges."¹³³

A Fekete Sándor—Kelemen Gábor szerzőpáros írta: "József Attila számára Juhász Gyula sok tekintetben azonosulási lehetőséget nyújtó apafigurává vált. Attila első szuicid kísérlete kilenc éves korában, mint arról önvallomásában beszámol, »a mama szeretetéért« történt."¹³⁴

Bágyoni Attila novellájában leírta, hogy egy vak lányt megerőszakolt négy kegyetlen férfi. Bosszúból tették, mert az ő nőtestvéreikkel ugyanezt tette a vak lány bátyja: Miklós. A vak lány így beszélt:

"- Egy vak ember nagyon kevés szeretetet kap. Ezt még akkor is úgy érzi, ha nem így van, ha téved. Engem őszintén, önzetlenül csak a bátyám szeretett... Ha Miklós nincs, sose értettem volna meg a világot."

¹³² E. Fromm. 1984. 28.

¹³³ Milupa. é. n. 32.

¹³⁴ Fekete S. — Kelemen G. 1992. 216.

Miklós tetteiért a börtönbe került. Késő bánatában eszmélve, így vallott a szeretetről:

"- Az embernek éppen olyan szüksége van szeretetre és a belső békére, mint a rendre maga körül. Csak az tudja megbecsülni a jót, aki ismeri a rosszat. A gyengédség, a szeretet szomja velünk születik."¹³⁵

Akár éhségnek, akár szomjúságnak nevezzük a szeretet hiányából eredő érzést, az bizonyos, hogy a szeretetet nem lehet *kizsarolni*. Márai Sándor ezt írta erről:

"Szeretetet lehet adni és lehet kapni. Csak egyet nem lehet: szeretetet zsarolni. S ezt legtöbbször nem tudják azok a szegények és szerencsétlenek, akik szeretetre éhesek.

Nyilvánvaló, hogy vagy szeret az ember, vagy szeretik: ezt a váltóáramot a természet kérlelhetetlen következetességgel szerezte meg. Az összhang legtökéletesebb és legszerencsésebb formája, mikor az egyik különösebb lázadás nélkül tűri, hogy a másik szeresse. A természet végül is kegyes: igaz, soha nem adja meg, hogy az szeressen, akitől ezt reméljük, de módot ad arra, hogy korlátlanul szeressük azt is, aki bennünket nem szeret. Csak egyre nem ad módot: hogy könyörgéssel, váddal, támadással vagy esdekléssel mástól szeretetet zsaroljunk. Még gyöngédséget és szenvedélyt is lehet zsarolni; de a szeretet szuverén."¹³⁶

Miért van Márainak igaza és miért nem lehet a szeretetet zsarolással megszerezni? Azért, mert ahol nincs, vagy véget ért a szeretet, ott a gyűlölet és a bosszú születik meg, majd növekedik. Nyomában lopakodik a harag, a gyanakvás és a bizalmatlanság. Közülük egy is elég, hogy a szeretetet elpusztítsa; hogy a szeretet "szörnyet haljon".

¹³⁵ Bágyoni A. 1980. 472. és 475.

¹³⁶ Márai S. 1991. 105.

5. VALLOMÁSOK A SZERETETRŐL

5.1. VÉGZETT NŐVÉREK VALLOMÁSAI

1. 2 éve dolgozik

"[...]Az állatok iránt érzett szeretet jelzi azt is, hogy képesek vagyunk-e más élőlényt szeretni. Úgy vélem, aki utálja az állatokat, és bántólag fordul feléjük, az embertársait sem képes szeretni, csak önmagát[...]

Minél több élőlényt és tárgyat szeretünk a környezetünkben, annál gazdagabbak vagyunk érzelmileg, boldogok, elégedettek tehát jókedvűek, ezáltal minket is többen szeretnek."

2. 3 éve dolgozik

"A beteg ember életében jelentős szerepe van a mögötte álló család szeretetének, támogatásának. Minden beteget egyformán kell tudnunk szeretni, hiszen nincs jó és rossz beteg, csak beteg. Aki félhet, szoronghat, ingerült lehet. Ilyenkor nagyon fontos, hogy megérezze a feléje áradó szeretetünket, bizalmunkat. A beteg megérzi a feléje áradó szeretetet, és amilyen formában szeretjük, olyan formában szeret viszont bennünket. Ilyenkor az ápolónőnek egy kicsit anyává kell átalakulnia (akkor is, ha nincs még családja), és támogatnia kell lélekben is a beteget. Mert előbb a lelki gyógyulás jön létre, és azután következik be a testi gyógyulás, amelyben mindenki fontos szerepet játszik: nemcsak a gyógyító közösség, hanem a megértő, szerető családi háttér is."

3. 5 éve dolgozik

"5 éve vagyok egészségügyi dolgozó. Nekem sokat jelent az, ha a betegeken látom, hogy szeretettel szólnak hozzám, és nem kerülnek. Ugyanakkor a betegek számára is fontos, hogy szeretettel foglalkozzunk velük.

A szeretet egy belső érzés, amit jó adni, és jó kapni. Szeretetem kiterjed a növényekre és az állatokra is. Szeretet nélkül mind a világ, mind az emberiség

összeomlana. Csak a szeretet képes bennünket összetartani, és bebizonyítani, hogy az élet nehézségek árán is szép."

4. 9 éve dolgozik

"Nagyon nehéz megfogalmaznom, hogy mit jelent a szeretet. Jelenti talán az életerőt; sokszor volt már úgy, hogy semmihez, de semmihez nem volt kedvem. Egyszer jött valaki, aki kedves volt hozzám, megérintett, éreztem fontos vagyok. Szinte újjászülettem.

Talán a betegekben is van egy ilyen érzés, amikor mi nővérek szeretettel vagyunk irántuk. Több kedvük, akaratok van a gyógyuláshoz. Egy kedves mosoly, símogatás, érintés és máris másképpen csillog betegünk szeme. Szólnunk se kell. Szeretet nélkül nincs élet, legalábbis nem sokat ér[...]

A betegekkel kapcsolatban én úgy érzem, hogy szeretetet nekem kell adnom, de nem várhatok viszont szeretetet. Az én kedvességemnek más lesz az eredménye — a gyógyulás, az, hogy jólérezzék magukat, míg intézetünkben vannak."

5. Idősebb nővér írta (korát nem tüntette föl):

"[...]a gyermekkorom nagyon nehéz volt. Édesanyám a mindennapi betevőért dolgozott és a sok munka és gond mellett, nem igazán »ért rá« nevelni bennünket. Volt egy apánk, aki nem is nevezhető apának. Csak rettegésben tartotta az egész családot. Felnöttem valahogy. Mindig alkalmazkodó voltam, mindig én voltam, aki nyugtatta, bízta édesanyánkat. Próbáltam elhíttetni vele, hogy biztos jobb lesz később.

A szeretetértésem olyan nagy volt, hogy amikor már tudtam olvasni, a mesék, később a regények világában »éltem«. Hittem azt, hogy aki jó, az egy napon elnyeri méltó jutalmát, a rossz pedig megbűndődik. Ezt a mai napig is hiszem. Ezért van az, hogy az én családom úgy él, ahogy én annak idején szerettem volna.

Nekem borzasztó fontos az, hogy a környezetemben élő emberek jól érezzék magukat, és ezért mindent megteszek. Így érzem *én is jól* magam. Nagyon odafigyelek az emberekre, érdekel, hogy mi bántja [őket], miben tudok segíteni. És ezt a betegek is érzik."

6. 17 éve dolgozik

"A szeretet egy nagyon erős, pozitív tulajdonság, ami jó volna, ha sohasem halna ki az emberekből[...]

Szeretem az embereket, és főleg foglalkozni velük, ezért választottam ezt a szakmát, melyet már 17 éve végzek. De sajnálattal vettem tudomásul, hogy az emberek szeretete kihalófélben van. Elvátolodunk egymástól, mert mindenki igyekszik vagyont szerezni. A családokon belül is azt hiszik a szülők, hogy ha gyermeküknek mindent megadnak anyagilag, akkor minden rendben. Pedig a mai ifjúságnak éppen a szeretet volna az, amit megkéne, hogy kapjanak. Talán kevesebb fiatal vadulna az utcán, és kábítószerezne, ha a szülő több szeretetet nyújtana és többet foglalkozna gyermekével[...]

Nagyon fontos, hogy az embernek hazaszeretete legyen, és hogy ne tagadja meg önmagát[...]

Minden embert egyformán szeretek éppen ezért gyűlölöm és elítélem a fajgyűlöletet[...]

Minden embernek szüksége van, hogy szeressék és, hogy ő is szeretni tudjon."

7. 19 éve dolgozik

"Szeretem a munkahelyem, a hivatásomat, a munkatársakat, de legfőképp a betegeket, akik szeretetre, gondoskodásra, gyámolításra várnak. Az ember a szeretetét a ragaszkodását sokféleképpen kimutathatja. Sokszor elég egy mosoly, egy szemvillanás, egy símogatás, vagy egy jó szó. Rengeteg sikerélménye van egy jó nővérnek nap, mint nap. Legutóbb vasárnap volt nem is egy, hanem két sikerélményem.

Délelőttös műszakban voltam éppen, és amikor reggel bementem a kórterembe, így szólt az egyik beteg »- Na itt van a mi mosolygós nővérkénk, már nagyon vártuk!« Ez nagyon jól esett, mert éreztem, hogy szeretnek, hogy szeretettel várnak.

A másik szeretet megnyilvánulás szintén ezen a napon volt, igaz, hogy ez szomorúbb mert ezt egy nagyon súlyos betegünk mondta és nagyon összefacsarodott a szívem egy pillanatra. Idézem: »Nővéрке, maguk mind a ketten olyan jók hozzám, hogy ha meghalok a síron túl is megemlékezem magukról!«

De lehet sorolni, napestig ezeket a kedves szeretettel teljes szavakat, gesztusokat a beteg ember nagyon hálás minden jó szóért, tettért. Azt mondják az ember hagyja otthon a gondokat és a munkahelyi gondokat pedig a munkahelyén. Még az első csak megy, de én, ha leteszem a műszakom, nem tudom elfelejteni a betegeket. Sokszor álmodom az osztályon lévő betegekkel. Megesett velem, hogy az osztályon haldokló »beteggel« álmodtam, hogy felült és jobban lett. Ekkor felébredtem és a férjemnek elmondtam biztosan meghalt XY. bácsi, mert az álmodtam, hogy jobban lett. Délután, mikor bementem dolgozni, akkor tudtam meg, hogy tényleg meghalt. Nagyon megrázott, mert nagyon kedveltük egymást. 19 éve vagyok nővér, de a halál mindig megráz.

A munkám családi konfliktusokat okozott valamikor, de a férjem szeretete nélkül nem maradhattam volna meg a hivatásomnál. Most már beletörődött, hogy nekem ez az életemem, én ezt tudom és ezt szeretem csinálni, a betegágy mellett szeretek dolgozni. Ami fájó pont, hogy egyre kevesebb idő marad arra, hogy a beteggel elbeszélgessünk és vigasztaljuk, pedig az emberek egyre feszültebbek, idegesebbek ebben a rohanó világban. Remélem, hogy még sok betegnek tudok lelki megnyugvást nyújtani, és ez a szeretet, amit most érzek, életem végéig megmarad!"

8. 23 éve dolgozik

"Amikor anya lettem, akkor értettem meg, hogy mit nem kaptam meg. A *szeretetet!* Éppen ezért akarom pótolni mindazt a gyermekeimnek, amit én nem kaptam meg. Ezt az érzést soha ne érezze meg, ami a mai napig is fáj nekem."

9. 24 éve dolgozik

"A szeretet számomra egy megfoghatatlan érzés, mely az emberből belülről jön mindennemű befolyás nélkül.

Sajnos szüleim halála mély nyomot hagyott bennem, hisz korán elveszítettem őket. Azt mondhatom, hogy éreztem, hogy ők mennyire szerettek, mely szeretet még ilyen távoból is kölcsönösnek mondható. Szinte nem múlik el egy hét sem, hogy ne álmodnék valamelyőükkel, s ne beszélgetnék. Úgy érzem, ilyenkor egy kicsit megnyugszom. Ezen nehéz lelki válságomon férjem és gyermekeim segítettek át, bizony sok türelemmel és odaadással[...]

Munkámat, amit csinálok szeretem, hisz úgy gondolom különben nem dolgoznék itt ennyi ideje."

10. 28 éve dolgozik

"Az én munkám szeretet és lelkiismeret nélkül nem ér semmit, mert egy beteg ember számára félgyógyulás. Iparkodom gyermekem és embertársaim felé is ezt adni, hogy én is tudjak kapni is, mert ez lendületet ad az ember életében. Sok ember szeretethiányban szenved, csak nem is tudja, hogy hol keresse, talán valamilyen betegsége fogja. Mikor kezelésre kerül sor és elbeszélgetek vele, talán már nem is olyan beteg, mert kapott egy kedves, megértő szót; aki elbeszélget vele és megérti a betegségét, problémáját. Ezek után már nem is olyan beteg, mint hitte, mert egy kis kedvesség, egy kis szeretet, megértés mely a munkám nagyon fontos szempontja, már fél gyógyulás a beteg számára.

Ebből is látszik, hogy a szeretet, a megértés az emberek számára olyan fontos, mint az élet fenntartásához a víz és a levegő, és mindazok, amik még ezekhez nélkülözhetetlen[ek] az ember számára.

Tudom, hogy 28 éves munkám folyamán, melyet az egészségügynek szenteltem, nagyon sok beteg embernek és embertársaimnak tudtam szeretetet adni, és sebeiket gyógyítani, tudtam lelkiismeretemmel és szeretetemmel. Bízom abban, hogy még sok betegen és embertársamon tudok segíteni szeretetemmel és megértéssel. Mert szeretet nélkül élni olyan, mint a letépett virág, melyet nem tesznek vízbe."

5.2. KISNŐVÉREK VALLOMÁSAI

5.2.1 AZ 1900—91-ES ÉVFOLYAM "A" OSZTÁLYA

11. "Nagyon örültem ennek a témának. Úgy érzem testhez álló feladatot kaptam[...]

Szeretem pl: a családomat, a barátaimat. Szeretem a jó filmeket, a kirándulásokat, ha így nézem nagyon sok mindent szeretek és sokra tartok az életbe. Nem tudom, hogy baj-e, de ragaszkodom az élettelen tárgyakhoz[...] Van egy kabalám, amit attól a fiútól kaptam, akit idáig az életemben a legjobban szerettem, és szeretek[...] ettől a kabalától úgy érzem semmi pénzért meg nem válnék[...]

A családomat is nagyon szeretem. Anyuék elváltak, mikor én még pici voltam. Azért mert apám ivott. Anyu mindig azt mondja, hogy rossz ember. És igaza van. De nem tudom, hogy miért, én nagyon szeretem őt is. Olyan jó volna látni, mert már nagyon régen láttam. A családommal kb. egyszinten szeretem a legjobb barátaimat, ill. barátnőimet[...]

Ahogy telik az idő és ezáltal nagyobb leszek, mindig más és máshogy szeretek[...]

Én nekem sokszor fontosabb, hogy az emberek szeressenek. Szerintem az ember nem tud meglegni szeretet nélkül, és szüksége van rá, mint például az evésre, alvásra. Én úgy vagyok vele, ha valaki iránt szeretetet érzek és ki is

mutatom, viszonozzák is. És még annyit, hogy imádom és nagyra tartom a becsületes embereket."

12. "A szeretet az emberi élet velejárója. A szeretet szó alatt egyfajta tiszteletet is értünk. Szeretni nemcsak embert, hanem állatot, növényt is lehet, sőt élettelen tárgyakat, ruhát is. Szeretni valakit nagyon csodálatos dolog, s még csodálatosabb, ha minket is szeretnek. Egy embert nem a külseje miatt, hanem a belső világa szerint szeretjük. A szeretet létrejöhet két ember között, de embercsoportok között is. Az lenne a legjobb, ha a Földön mindenki szeretné a másikat és sohasem lenne háború. Ez a kor, vagyis hogy mindenki békében éljen, el fog majd jönni kb. 10 év múlva. Ez az *Armagedon-kor* lesz. Lényege: a rosszak meghalnak, a jók a Paradicsomban fognak boldogan élni. Ezt kívánom mindenkinek: SZERESSÉK - egymást.

Olyan jól esik a másikat megajándékozni és látni, hogy az boldog."

13. "Számomra a szeretet nagyon tág fogalom. A hittanórákon is azt tanítják, hogy szeressük embertársainkat, még azokat is, akik az ellenségeink, és azokat is, akik megbántottak, vagy valamilyen rosszat tettek velünk.

Szeretem a szüleimet, testvéreimet, rokonaimat, de ez valahogy másfajta szeretet, amit más embertárs iránt lehet érezni[...]

[...]nagyon szeretek hegedülni és szerintem ez is összefügg a szeretettel, ha csak úgy is, hogy ez által a zenével is közelebbi kapcsolatba kerültem.

A hittanórákon azt tanítják, hogy Isten is szeret bennünket, és ő »testesítette« belénk az örök szeretetet. Én szeretem Istent. Ha a szeretetre gondolok, az is eszembe jut, hogy milyen rossz lehet azoknak a gyerekeknek, akiknek nincsenek szüleik vagy intézetben vannak, mert az igazi családi kört, szülői szeretetet nem pótolja és nem is pótolhatja senki és semmi, csak az igazi, saját szüleink.

Én csak azt nem értem, hogy a »sátán imádók« miért nem gondolnak ilyenre is, miért akarnak embertársaiknak rosszat."

14. "Számomra [a szeretet] nagyon fontos dolog. A szeretet tartja össze a családot, szerencsére a mi családunkat is. Én azért érzem biztonságban magam, mert otthon »béke« van[...] Szeretném, ha a leendő férjemmel a szerelmen kívül, mérhetetlen szeretet is összekötne, mert szerintem a szerelem elmúlik, de a szeretet megmarad. Úgy gondolom, ez a jó házasság alapja[...]

Azt viszont nem mondanám magamról, hogy az embereket úgy általában szeretem. Gondolom meglepően hangzik, hogy egészségügyire járok és mégse szeretem az embereket. De hogy szeretném őket, amikor mennyi önző, alattomos, csóró, stb. ember van. Néha szerintem példát vehetnénk az állatokról, mert egy kutya pl. soha nem ölné meg a kölykét...

Amikor megismerkedek egy emberrel, bizalommal indulok felé, és könnyen megszeretem. Viszont mikor csalódok benne (nagyot) ezt a szeretetet már nem tudja visszaszerezni."

15. "[...]Szeretem hazámat, ez természetesnek tűnik, mégis fontos megemlíteni, mert napjainkban egyre többen vannak, akik saját hazájuk ellen szervezkednek és a legocsmányabb dolgokra is képesek. Persze a hazáért nagyon sok mindent megtennék, ha szükség volna rá, bármikor. Még a legdrágábbat, az ÉLETEM is feláldoznám.

Nagyon fontosnak tartom megemlíteni, mivel szerintem az egészségügyi dolgozóknál elengedhetetlen a beteg iránti szeretet, tisztelet. Ő is csak akkor bízik meg bennünk, ha mi viszonzzuk bizalmát."

5.2.2. AZ 1992—93-AS ÉVFOLYAM "A" OSZTÁLYA

16. "[...]A szeretet az nem érzélem!!! A szeretet leglényegesebb alkotó eleme: aki előttem van, azzal eggyé válni. Mindig a Másik legyen a fontos számomra. A szeretet nem az, hogy azért szeretem a másikat, mert szimpatikus, mert jól érzem vele magam. Ha valakit ezért szeretek, akkor tulajdonképpen

önmagamat szeretem!!!, mert a másik személye nem fontos számomra, tehát önző vagyok.

Szeretet: Azt figyelem, hogy a MÁSIKNAK mire van szüksége, az a szeretet, amikor akkor is kibírom az embertársamat, ha kibírhatatlan!"

17. "Szeretet. [...] Szerintem nem is lehet igazán jól megfogalmazni mit jelent ez a szó, annyi mindent foglal magába. Én soha nem is fogom megérteni, hogy lehet az, hogy egy ember szereti azt az embert, akit esetleg egy másik nem bír elviselni, mert szerinte kiállhatatlan.

Nagyon jó érzés érezni és éreztetni a szeretetet. Számomra sokkal fontosabb egy-egy jó szó, mint hatalmas pénzekért vett ajándékok. Hiszen az nem jelent semmit. Egy számomra kedves személytől sokkal többet jelent egy kis apróság (pl: 1 szelet csoki), mint egy nem olyan kedves embertől egy nagyobb valami.

Az ember rengeteg féleképpen tud szeretni. Anyukámat pl. nagyon szeretem, úgymond imádom. A kedvenc együttesemért rajongok stb. Szerintem ezt a témát soha nem lehet kimeríteni, és én nem is értem, annyira komplett és összetett az emberi lélek."

5.2.3. AZ 1993—94-ES ÉVFOLYAM "A" OSZTÁLYA

18. "Én minden embert szeretek, mert mindegyik más, mint a másik. Nagyon furcsák és különlegesek és, ha úgy összességben nézem őket, olyanok, mint egy nyüzsgő hangyaboly.

Szeretem az állatokat (kivétel a vérszívókat, de őket is meg tudom »érteni«), és a természetet.

Szeretem, ha zuhog az eső és én teljesen elázom, mert akkor szabadnak érzem magam, s ez sokszor eltántorít a halálvágytól.

Szeretem, ha a villámok hirtelen megvilágítják a sötét eget, s ilyenkor gyakran nézem az eső elől rohanó embereket, míg magam csak tűröm, hogy szakadjon rám az eső.

Van, amikor azonban semmit sem tudok szeretni, de ez a hangulatomtól függ.

Most szeretem az életet, mert pénteken teljesen eláztam, s feloldódtak bennem a feszültségek.

Az a baj, hogy senki sem veszi észre, hogy szeretem őket.

Szeretem és becsülöm a családom. Mindenki szereti a másikat, de senki sem tudja kifejezni ezt. Azért legbelül az egész család érzi az összetartó erejű szeretetet. Az ünnepeink csendes családi körben zajlanak, de nincs is szükség nagy mulatságra.

Szeretem a hazám, s ha fiúnak születtem volna, biztosan katona lennék, mert szeretnék úgy meghalni, hogy tudom, a hazámért teszem.

Szeretem az ERŐT és a VESZÉLYT, mert megfoghatatlanok.

Szeretem a csillagokat, a Holdat és az éjszakák csendjét.

Szeretem a Nap által ontott fényt és meleget, de télen a havat is.

Szeretem, ha az emberek szeretik egymást, de néha szükség van egy kis vitatkozásra is.

Szeretem a vadont, s a vadállatokat, mert ők életösztönük miatt, maguk is fajuk fenntartásáért ölnek.

Szeretem az arcomba vágódó szelet, mert megnyugtat és erőt ad.

Szeretem a talpraesettséget, és megvetem a gyámoltalanságot.

Szeretem a kemény zenét, mert valami elképesztően nagy erőt sugároz magából, s visszaadja önbizalmamat.

Nagyon szeretem azokat az embereket, akikre mindig számíthatok, mert ők nem vetnek meg engem.

Azt hiszem, mindent és mindenkit szeretek, ami és aki körülvesz, mert valahogy egygyéolvadtam a környezetemmel."

19. "A szeretetet egyetlen egy mondattal lehetne jellemezni: Amikor valaki mindent megtesz valakiért, mindenféle hátsó szándék és gondolat nélkül[...] A szeretet egy olyan érzés, amelyet mindenki magában hordoz, nem lehet megtanulni, legfontosabb, hogy szívből jöjjön. A szeretetet kifejezheti bármi, egy mosoly, egy nevetés, még egy legördülő könnycsepp is, lényeg, hogy őszinte legyen.

A szeretet egy olyan érzés, amelyet mindenki legbelül hordoz. Mindenféle apró jellel ki lehet mutatni, és nem kell félni a kimutatásától. Mert néha ezek az apró jelek sokkal, de sokkal többet jelentenek."

20. "A szeretet egy szép ajándék[...] A legfájdalmasabb az nekem, ha valakitől el kell válnom, olyantól, akit nagyon szeretek. Nekem fájdalmat okoz az is, ha pl. egy fának letörik egy ága, vagy egy macskát elüt egy autó. Ilyenkor úgy érzem, mintha én lennék a hibás.

Szerintem a »mai« emberekben már nem lángol úgy a szeretet, mint régen. Talán a rohanó világ, a stresszhatások miatt, egyszerűen nincs sok idejük a szeretetre. Az én családomban is úgy gondolom, hogy ez a probléma. Nincs időnk egymásra, nem tudjuk a dolgainkat megbeszélni egymással. Nálunk egész évben csak a Karácsony az a nap, amikor szeretetünkkel párosul hitvallásunk, és ilyenkor nagy egyetértésben, melegségben vagyunk.

Én nagyon szeretem a tárgyakat is. A legkedvesebb számomra egy Jézust ábrázoló kép. Ezzel a képpel »beszélgetni« szoktam. Elmondom neki bánatom, örömöm, közben figyelem a képet. Lehet, hogy képzelgés, de én mégis úgy hiszem, hogy ilyenkor változik Jézus arckifejezése. Pl. vicces élményt mondok el neki, úgy érzem ilyenkor, hogy ő is mosolyog.

[...]Én úgy gondolom, hogy mindenkinek, mindennek van lelke. Mindent és mindenkit szeretni akarok addig, amíg csak élhetek!"

5.3. GONDOLATOK A NŐVÉREK VALLOMÁSAIRÓL

Mint az érzékelhető volt, a szöveghűség és a hitelesség kedvéért minden dolgozatot betűhíven, tehát íráshibáival együtt adtuk közre. (A nővérek a névtelen közléshez hozzájárultak.)

A szeretetről írt dolgozatok élesen két részre oszthatók. Az egyikben a végzett nővérek több éves, évtizedes tapasztalataikról számoltak be, míg a másik csoportban a kismaták gondolatai olvashatók. A gyakorló nővérek elbeszélik, hogy éppen a szeretet miatt maradtak meg ezen a pályán, amely előbb családi feszültségeket, lemondást, megannyi áldozatvállalást eredményezett. Mégis, az a nagyszerű érzés, hogy a betegeknek szeretetet adhatnak, semmivel sem pótolható. Tudják, hogy ezt visszavárni elég reménytelen, mégis gyakran megkapják a betegektől. Olykor hamarabb, mint saját családjuktól, a környezetüktől. Pedig nem egy nővér jelezte, hogy szeretetét vágya van és a rossz gyermekkor, az apai brutalitás, a súlyos gondok közepette ezt nem tudta kielégíteni. Mégis, ezt a hiányérzetüket azzal fedik el, hogy ők adnak szeretetükből másoknak, a családjuknak és a betegeknek egyaránt. Ezek a vallomások, a bemutatott példák jelzik, hogy ők az egészségügyben mintául szolgálnak. Erőt, hitet meríthetünk életükből, cselekedeteikből, amikor úgy érezzük, hogy megfáradtunk, vagy nem bírjuk tovább.

A kismaták dolgozataiból árad a szeretetvágy. Ez a kor nem kedvez nekik. Máris panaszkodnak a rohanó életre, amelyben az emberek távol élnek egymástól és alig találkoznak, még akkor is, ha családot alkotnak. A szeretetük mélyen ül, felszínre kellene hozni, hogy tőle maguk is átmelegedjenek. Amikor végre megjelenik, nincs nyugodt irányultsága. Árad, mint a víz és útjában eléri tárgyakat, állatokat, embereket. Nem a szeretet tudatos és fokozatos kiterjesztése ez, amely az önnevelés és gyakorlat útján sajátítható el, hanem az ösztönösség.

Ezért dekoncentrált és nem lesz átfogó; kapkodó és nem egyetemes jellegű. Szorongásos és félelemmel teli, mert mindig attól tartanak, hogy érzelmeiket megcsalják, meglopják, és mint egy megunt rongyot, kifacsarva eldobják őket.

A kislányok most ismerkednek a felnőttek életével és ez a világ nem nagyon tetszik nekik. Nincs, aki megtanítná őket, hogy a bennük lévő szeretetet lelkük lencséjében összegyűjtve, határozott, humánus céllal, koncentrálnak sugározzák ki. Mivel a hittel is komoly gondjaik vannak, a szeretet sem úgy fejlődik bennük, ahogy koruknak megfelelően kellene. Nem egy kislány dolgozatában néhány leírt mondat jajkiáltás is; figyelmeztetés és a bekövetkező bajok, netán tragédiák előre jelzése minden felnőtt: szülők, nevelők, egészségügyi dolgozók számára. Forduljunk végre feléjük, hiszen a saját nevelésű gyermekeink, és segítsük őket szeretetük értékesítésében.



IRODALOM

A gyógyítás világa. Budapest, 1980. Szerk.: Székely Sándorné.

A magyar nyelv értelmező szótára VI. Budapest, 1966. Szerk.: az MTA Nyelvtudományi Intézete.

A szeretet breviáriuma. Budapest, 1991. III. kiadás. Szerk.: Sík Sándor — Juhász Vilmos.

Ács Géza—Pilling János—Zatik István: Meghaltam — és élek. Halálközeli élmények. Budapest, 1992.

Áldás Magyarországnak. Emlékkönyv II. János Pál látogatásának tiszteletére. Budapest, 1991. Szerk.: Veres Lajos.

Bajor Nagy Ernő: Változatok az alkonyatra. 268-274. In: A gyógyítás világa. Budapest, 1980. Szerk.: Székely Sándorné.

Barta Anna—Vikár György—Debrecenyi Károly István: Fejezetek az életkorok lélektanából. Családsegítés, mentálhygiéné, módszertani füzetek X. Budapest, 1993.

- Bágyoni Attila: Hé, valahol benned is lakik egy ember! 466-476. In: A gyógyítás világa. Budapest, 1980. Szerk.: Székely Sándorné.
- Bálint Alice: A szeretet fejlődése és a valóságérzés. 30-40. In: Lélekelemzési tanulmányok. Budapest, 1993. II. kiadás.
- Beck Zoltán: Az élet nagy eseményei. 499-525. I. Születés és keresztelezés 499-504. In: Nagy Gyula: Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán. Békéscsaba, 1975.
- Ben - Mena Chen, Michael: Pszicho — tükör. Budapest, 1991.
- Biblia. Károly Gáspár fordításában. Budapest—Lipcse, 1926.
- Bóna László: A cselekvések halál szemlélete. 400-404. In: Mauzóleum. Budapest, 1987.
- Debrecenyi Károly István: A felnőttkor lélektani sajátosságai. 62-95. In: Barta Anna—Vikár György—Debrecenyi Károly István: Fejezetek az életkorok lélektanából. Családsegítés, mentálhygiéné, módszertani füzetek X. Budapest, 1993.

- Fekete Sándor — Kelemen Gábor: Öngyilkosság—irodalom—korérzések.
(Mentalitástörténeti adalékok.) 205-219.
In: Füredi J.—Buda B. szerk.: Múzsák a
díványon. Budapest, 1992.
- F. N.: Engem senki sem szeret... 55-62. In:
Segítő találkozások. (Példatár)
Családsegítés, mentálhygiéné,
módszertani füzetek. V. Szerk.: Zsámboki
Mária: Budapest, 1991.
- Fromm, Erick: A szeretet művészete. Budapest, 1984.
- Függ Zsuzsa: Ne tessék hazaküldeni! 6-8. In: Külváros,
VII. 61-62. 1994/1-2.
- Füredi János — Buda Béla szerk.: Múzsák a díványon. Pszichoterápia és
kultúra. Budapest, 1992.
- GYőkössy Endre: Magunkról magunknak. Budapest, 1992.
VII. kiadás.
- Gyulay Endre: Köszönjük. 5-8. In: Áldás
Magyarországnak. Budapest, 1991.
Szerk.: Veres Lajos.
- Hajba Ferenc: Gyógyítani csak szívközelben lehet. 2. In:
Népszabadság XLVII. 1. sz. 1989. jan. 2.

- Hárdi István: Ápoláslélektan. Megértés és magatartás a gyógyításban. Budapest, 1966.
- Hegyí Béla: Alkotó időszakok. Budapest, 1982.
- Jelenits István — Tomcsányi Teodora szerk.: Egymás közt — Egymásért. Budapest, 1990.
- Jankovich István: Reinkarnáció. Budapest, 1992.
- János Pál, II.: Búcsúbeszéde a Feriegyi Repülőtérén, 1991. aug. 20-án, kedden. 201-202. In: Áldás Magyarországnak. Budapest, 1991. Szerk.: Veres Lajos.
- Kristó Nagy István: Bölcsességek Könyve I-II. Budapest, 1983.
- Laslett, Peter: A nő szerepe a nyugati család történetében. 338-340. In: Neményi Mária vál.: A család. Budapest, 1988.
- Lélekelemzési tanulmányok. Budapest, 1993. II. kiadás. Szerzői munkacsoport összeállítása.
- Liss, Bernhard: A családpsztoráció útjai. Családsegítés, mentálhygiéné, módszertani füzetek VIII. Budapest, 1992.

- Malan, David H.: Egyéni dinamikus pszichoterápia. Budapest, 1989.
- Maslow, A. H.: Elmélet az emberi motivációról. 373-392.
In: Oláh Attila — Pléh Csaba szerkesztésében: Szöveggyűjtemény az általános és a személyiségpszichológiához pedagógia és tanárszakos hallgatók részére. Budapest (ELTE), 1990. IV. kiadás.
- Mauzóleum. "A halállal való foglalkozás." Bölcsész Index Centrál Könyvek. Budapest, 1987.
Szerk.: Adamik Lajos, Jelenckzi István, Sükösd Miklós.
- Márai Sándor: Füves könyv. Budapest, 1991. 148. A szeretetről.
- Mérei Ferenc — V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Budapest, 1981. V. kiadás.
- Milupa Tanácsadó Szolgálat: Kisgyermekem életének első éve. Útmutató fiatal édesanyáknak. Budapest, év nélkül. Ford.: Polgár Marianne.
- Nagy Gyula: Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán. Békéscsaba, 1975.

- Neményi Mária válogatásában: A család. Budapest, 1988.
- Oláh Attila —Pléh Csaba szerk.: Szöveggyűjtemény az általános és a személyiségpszichológiához pedagógia és tanárszakos hallgatók részére. Budapest (ELTE) 1990. IV. kiadás.
- Onnis, Luigi: A pszichoszomatikus zavarok rendszerszemlélete. Budapest, 1993.
- Petőfi Sándor: Összes költeményei. Budapest, 1966.
- Pleskó András: Családi életre nevelés. 1. füzet. Szeged, 1987.
- Ranschburg Jenő: Szeretet, erkölcs, autonómia. Budapest, 1984.
- Ribár János: Gyászolók lelkigondozása. 194-229. In: Egyém között — Egyémért. Budapest, 1990. Szerk.: Jelenits I. és Tomcsányi T.
- Szülők Kislexikona. Budapest, 1974. II. kiadás. Szerk.: Majzik Lászlóné dr.
- Tagore, Rabindranath: Áldozati énekek. Szeged, év nélkül.

MENTÁLHIGIÉNÉS SOROZAT

MEGJELENT KÖTETEK:

I.	Empátia	50 Ft.
II.	Önismeret	60 Ft.
III.	A hit	70 Ft.
IV.	A halál	150 Ft.
V.	A szeretet	80 Ft.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

- VI. Megkapaszkodás és elszakadás

TOVÁBBI TERVEK:

- VII. Állat vagy ember?
VIII. Szerelem és szexualitás
IX. Család. Anyaszerep
X. Gondozás
XI. Az öregedés
XII. Elfáradás és megújulás
XIII. Lemondás, áldozatvállalás és önmegtartóztatás
XIV. Kudarcc, szegénység, megalázottság
XV. Félelem és rettegés
XVI. Harag, gyűlölet és agresszió
XVII. A másság
XVIII. Az erkölcs
XIX. Az álom
XX. Az élet értelme

*

(Ez a felsorolás nem tükröz összefüggést és tartalmi sorrendet. Valamennyi kötet önálló témakört dolgoz fel. Az árakat a terjedelem, az illusztrációk száma és a növekedő kiadási költségek határozzák meg.)